

Peatükk 2

Haridus ja noored

Autorid

Anu Masso

Laura Kirss

Tanja Kriger

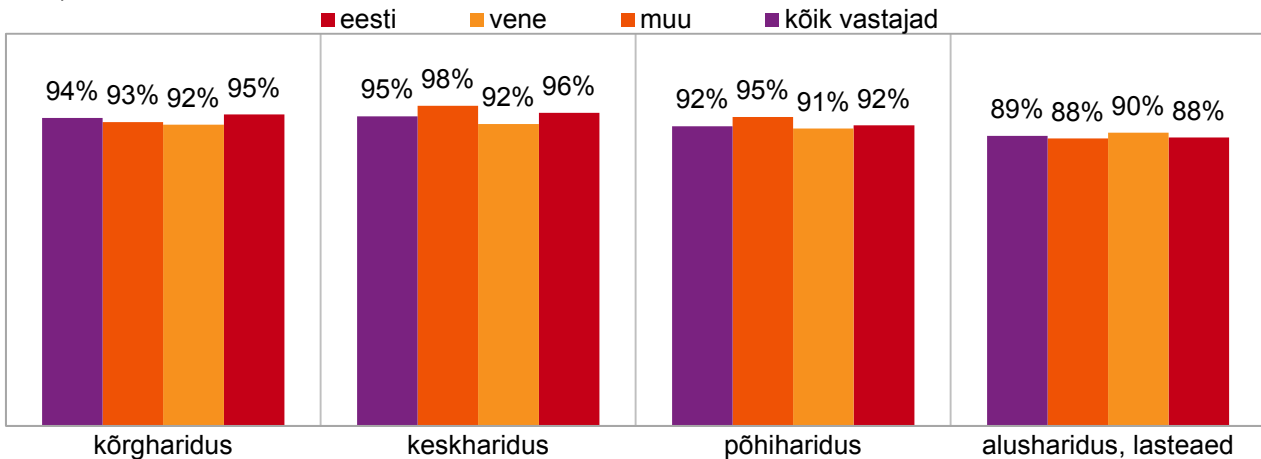

Järgnev peatükk keskendub peamiselt haridusele kui lõimumise kesksele institutsionaalsele toetajale, seda nii keeleõppe kui ka noorte üldisema sotsialiseerumise ning perede kohanemisstrateegiate mõjutajana. Eraldi peatükina käsitletakse noorte mobiilsust, tuleviku sidumist Eestiga. Järgnev analüüs kasutab peamiselt läbiviidud formaliseeritud küsitluse kvantitatiivselt analüüsitud andmeid. Lisaks analüüsitakse vene õppekeelega koolide õpetajaskonna osa ühiskondliku lõimumise protsessis, kasutades selleks vene õppekeelega koolide ühiskonnaõpetuse õpetajate hulgas läbiviidud fookusgrupi intervjuude kvalitatiivse analüüsi tulemusi.

2.1 Elanikkonna hariduslikud eelistused

Käesoleva haridusele keskenduva peatüki esimeses osas uuritakse üldisemaid hinnanguid seoses hariduse kvaliteedi ja sümboolse väärtusega, aga ka arvamusi seoses hariduse mõjuga karjäärile/tunnustatusele. Joonisel 2.1 esitatud tulemused annavad tunnistust asjaolust, et Eesti elanikud omistavad haridusele üldiselt suhteliselt positiivseid tähendusi. Nii on pea iga kümnes vastaja seisukohal, et haridusele on kas väga või pigem oluline tähelepanu osutada – kas siis selle eest makstes, nähes vaeva haridusasutuste valikul, või kulutades sellele aega ning vaeva. Seejuures ei erine eri emakeelega vastajate vastused haridusse investeerimise osas märkimisväärselt. Vene emakeelega vastajate haridusse investeerimise olulisuse hinnangud on mõne protsendipunkti võrra madalamad kui eesti emakeelega vastajate omad (v.a alushariduse puhul). Siiski pole need erinevused protsentides statistiliselt olulised ehk teisisõnu seosid üldpopulatsioonile ehk Eesti elanikele tervikuna üldistada pole võimalik. (Seos emakeelega on statistiliselt oluline vaid põhi- ja kõrghariduse lõikes, kuid ka siin on tegemist nõrkade seostega (Cramer'i V vastavalt 0.023 ja 0.085, $p \leq 0.001$))¹.

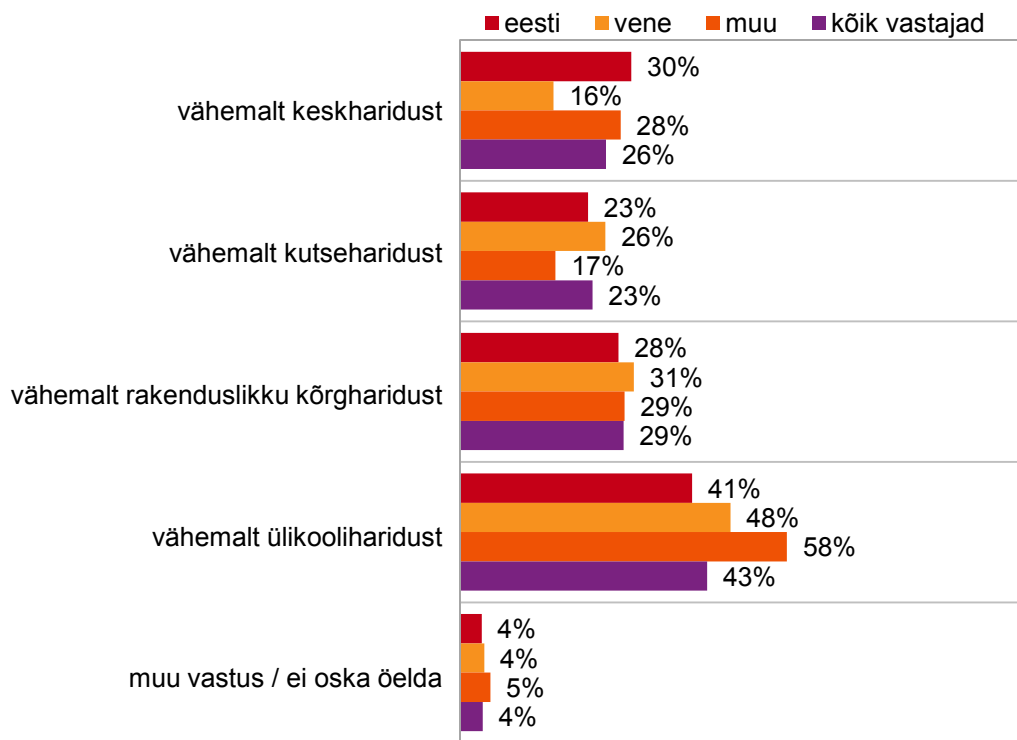
Joonis 2.1. Eri haridustasemetesse investeerimise olulisus emakeele lõikes (% pigem või väga oluline)

¹ Siin ja edaspidi on antud peatükis seoste statistilise olulisuse hindamiseks kasutatud seosekordajat Cramer'i V. Kordaja võimaldab nominaal- või järjestusskaalal (tehniliselt lubatav ka arvulise skaala korral) tunnuste mitmemõõtmelises sagedusjaotuses (risttabeli) väljenduvaid arvulisi erinevusi kvantifitseerida. Selliselt võimaldab seosekordaja hinnata seose (ehk arvulise erinevuse) statistilist olulisust (ehk tulemuste üldistatavust valimilt üldpopulatsioonile) ja seose tugevust. Erinevalt teistest analoogsetest seosekordajatest (nt Hii-ruut, kontingentsuse kordaja) on eeliseks tulemuste tõlgendamise lihtsus tänu kordaja maksimaalse väärtuse olemasolule (vrd nt Hii-ruut). Samuti on kordaja Cramer'i V kasutatav erinevate ridade ja veergude arvudega tabelite seoste arutamisel (vrd nt kontingentsuse kordaja). Käesolevalt on seose statistilise olulisuse hindamisel kasutatud peamiselt kolme olulisuse nivood: $p \leq 0.001$ (lubatav viga järelduste tegemistel 0,1%), $p \leq 0.01$ (lubatav viga 1%) ning $p \leq 0.005$ (lubatav viga 5%). Lisaks on eri tabelites esinevate seoste võrdlemisel kasutatud seosetugevuse mõistet. Kasutatud kordaja Cramer'i V minimaalseks väärtuseks on 0, mida võib tõlgendada kui seose puudumist, ning maksimaalseks väärtuseks on 1, mis tähendab täieliku seose esinemist kahe tunnuse vahel. Seega, mida kõrgem on kordaja väärtus, seda tugevama seosega on tegemist. Kuigi kasutatakse ka mitmeid kokkuleppelisi piire seose tugevuse üle otsustamisel (nt > 0.5 =tugev seos, $.3-.5$ =keskmine seos, $.1-.3$ =nõrk seos, $< .1$ =vähene seos või seose puudumine), on käesolevalt pigem võrreldud eri tunnuste seoseid omavahel.

Hariduse kõrge väärtustamine ilmneb ka käesolevasse uuringusse hõlmatud teise küsimuse osas, kus uuriti kõrgeimat lõplikku soovitavat haridustaset endale või oma lastele. Joonisel 2.2 esitatud tulemused annavad tunnistust suhteliselt kõrgetest hariduspüüdlustest – veidi alla poole vastanutest (43%) oli seisukohal, et nad sooviks endale või oma järglastele vähemalt ülikooliharidust, ligi 30% vastanutest arvas, et nad või nende lapsed/lapselapsed võiksid omandada vähemalt rakenduskõrghariduse. Veerand uuringus osalejatest arvas, et sooviks omandada vähemalt keskhariduse või kutsehariduse. Seejuures tuleb esile, et vene emakeelega vastajate hariduspüüdlused on veidi kõrgemad kui eesti emakeelega vastajate omad, eriti just keskharidustaseme piisavuse osas (seosekordaja Cramer'i $V=0.146$, $p \leq 0.001$). Kui eesti emakeelega vastajatest arvas ligi kolmandik, et nendele piisaks keskharidusest, siis vene emakeelega vastajatest lepiks selle haridustasemega ainult 16% (vt joonis 2.2). Vene emakeelega vastajate haridussoovid ületavad eesti emakeelega inimeste omi mõnevõrra rohkem ka kõrghariduse tasemel (48% vs. 41% sooviks selle taseme omandada). Teiste haridustasemete osas ületavad venekeelsete vastajate hinnangud eestikeelsete vastajate omi vaid mõne protsendipunkti osas ning seosed kahe tunnuse – soovitava hariduse ning emakeele – vahel pole statistiliselt oluliselt erinevad ($p \geq 0.001$).

Joonis 2.2. Endale või oma järglastele soovitud lõplik haridustase emakeele lõikes, %

Võrdlus 2008. a integratsiooni monitooringu uuringuga (Saar 2008) näitab, et paari aastaga on rahvuslikud erinevused rakendusliku kõrghariduse ja ülikoolihariduse atraktiivsuse osas jäänud pea samale tasemele. Pea kümne protsendiühiku võrra on mõlemas rahvusrühmas tõusnud kutsehariduse väärtustamine, kusjuures kui 2008. aastal oli antud haridustase eelistatum eestlaste, siis 2010. aastal see-eest veidi enam venelaste seas. Sellised tulemused võivad tunnistust anda kutsehariduse omandamise võimaluste paranemisest venekeelsete noorte seas, mis väljendub ka nimetatud haridustaseme kasvanud väärtustamises. Teisalt võib kutsehariduse eelistamine olla tingitud praktilisest asjaolust, et kutsehariduse tasemel on võrreldes keskharidusega venekeelse hariduse omandamise tingimused märksa avaramad, mistõttu nõrgema keeleoskusega venelased kalduvad eelistama just seda haridusvõimalust. Samuti on kahe aastaga veelgi suurenenud eesti- ja venekeelsete vastajate vahe keskhariduse hinnangute osas. Sellist Eesti venekeelsete inimeste orienteeritust parema elukvaliteedi saavutamisele läbi hariduse on näidanud ka mitmete varasemate uuringute tulemused (vt nt Masso, Jakobson, Kello 2012). Siiki võib öelda, et kuigi aastate lõikes on mõningased muutused eelistustes toimunud, on siiski protsentuaalsed erinevused kutse- või

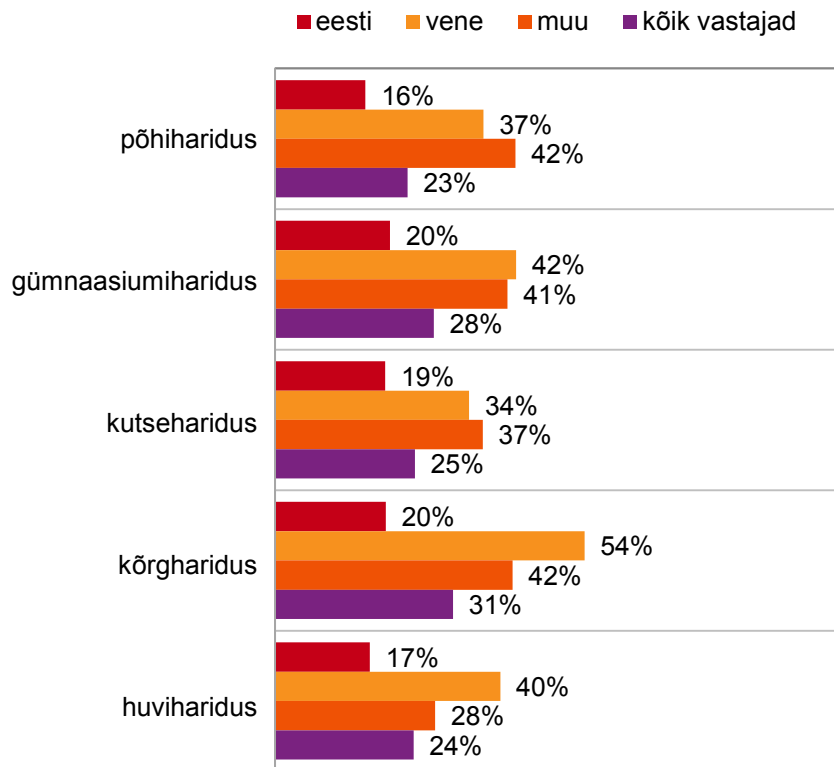
kõrghariduse eelistamise osas emakeele lõikes statistiliselt mitteolulised.

Eesti- ja venekeelsete inimeste vastused erinevad silmnähtavalt küsimuses, kas venekeelsetele noortele on eesti noortega võrreldes kvaliteetne haridus Eestis võrdselt kättesaadav (vt joonis 2.3). Eesti emakeelega vastajad on sagedamini seisukohal, et vene noorte ligipääs kvaliteetsele haridusele on suhteliselt hea, vaid kuni viiendik peab venekeelsete noorte võimalusi eri haridustasemetel halvaks. Seevastu vene emakeelega vastajad on selles osas kriitilisemad, pidades kvaliteetse hariduse kättesaadavust enam küsitavaks. Kõige suuremat kättesaadavuse ebavõrdsust tunnetatakse venekeelsete vastajate seas kõrghariduse tasemel. Enam kui pooled (54%) vene emakeelega inimestest (samas ka Vene kodakondsusega veidi enam kui määratlemata kodakondsusega või Eesti kodakondsusega vastajad) on seisukohal, et venekeelsetele noortele pole kõrgharidus eesti noortega võrdväärselt kättesaadav. Sellised tulemused on kooskõlas ka varasemate uurin-gute tulemustega. Näiteks, vene õppekeelega koolide õpilaste ja õpetajate hulgas läbiviidud esinduslike formaliseeritud küsitluste, aga ka õpilaste, õpetajate ja koolijuhtide hulgas läbiviidud süvaintervjuude käigus on samuti väljendatud muret hariduse kvaliteedi pärast seoses vene õppekeelega koolide osalisele eestikeelsele õppekeelele üleminekuga (Jakobson 2009, Kello 2009, Masso, Kello 2010a).

Tabelis 2.1 on esitatud eelnevalt analüüsitud kolme küsimuse seosed taustatunnuste lõikes. Seoseid nähtuste vahel on analüüsitud seosekordaja Cramer'i V abil. Tulemuste lugemisel tuleb statistiliselt oluliseks seoseks lugeda kahe tunnuse lõikumispunktis esitatud arvud, mille taha on märgitud vastavat olulisusnivood tähistavad tärnid. Lisaks on võimalik kordajate suurusi omavahel võrreldes leida tabelist tugevaimad seosed (kordaja minimaalne väärtus on 0 ja maksimaalne väärtus 1, st mida lähemal on kordaja väärtus 1-le, seda tugevama seosega on tegemist). Tabelist 2.1 ilmneb, et lisaks rahvusele on Eesti elanike hariduslikke strateegiaid diferentseerivateks taustatunnusteks enamasti ankeedi keel ja emakeel.

Lisaks keeleliste-rahvuslikele tunnustele ilmneseid statistiliselt olulised seosed asulatüübi lõikes. Seosed asulatüübiti annavad tunnistust maakonnakeskustest pärit vastajate mõnevõrra kriitilisematest hinnangutest kõrghariduse kättesaadavuse, väiksemate kohtade elanike korral aga kutse-, gümnaasiumi- ja põhihariduse kättesaadavuse osas. Samuti ilmneb hinnangute diferentseeritus kodakondsuse lõikes. Näiteks kalduvad Vene kodakondsusega vastajad veidi vähem haridusse investeerimist tähtsustama kui Eesti või muu kodakondsusega inimesed; siiski ilmneb tabelist, et tegemist pole statistiliselt oluliste seostega.

Joonis 2.3. Venekeelsetele noortele kvaliteetse hariduse kättesaadavuse hinnangud emakeele lõikes (% , pigem või kindlasti ei ole kättesaadav)

Vastajaid kodakondsuse lõikes võrreldes tuleb esile, et Vene kodakondsusega ja määratlemata kodakondsusega inimesed soovivad Eesti kodakondsusega inimestest harvem vaid keskkaridusega piirduda – kui Eesti kodanikest peab seda piisavaks 27%, siis Vene kodakondsusega ja määratlemata kodakondsusega inimestest vaid 16%. Määratlemata kodakondsusega inimesed aga hindavad teistest sagedamini piisavaks keskkaridust – vähemalt selle haridustaseme soovib ise või oma järglastele omandada 31% määratlemata kodakondsusega inimestest, samas kui Eesti ja Vene kodanike seas soovib seda haridustaset 22–23%. Samuti ilmnevad mõningad seosed haridusliku tausta lõikes – mida kõrgema haridusega vastajad on, seda kõrgemat haridust ka omale või oma järglastele soovitakse. Samas on siiski huvitav, et keskkaridusega teistest rahvustest inimesed soovivad eestlastest vähem piirduda vaid keskkaridusega (18% vs. 38%), pidades sellest kõrgema hariduse omandamist olulisemaks. Keskeri- või kutseharidusega vastajate puhul eristuvad samuti eesti- ja venekeelsete vastajate hariduspüüdlused. Selle haridustasemega venekeelsetest vastajatest soovib 48% saada vähemalt ülikooliharidust, samas kui sama haridusega eesti-keelsetest vastajatest on sellisel seisukohal ainult 35%.

Üheks huvipakkuvaks taustatunnuseks oli käesolevas uuringus vanus, ehk teisisõnu oli käesoleva uuringu üheks eesmärgiks vaadelda noorima (käesolevas empiirilises analüüsis 15–24-aastaste) vanuserühma hariduslikke eesmärke. Esitatud seoseanalüüsid tabelis 2.1 annavad tunnistust küll vanuse lõikes mõningasest diferentseeritusest, seda eelkõige haridusse investeerimise olulisuse hinnangutes. Siiski on tegemist statistiliselt nõrkade seostega, mistõttu ei saa eristada hariduslike strateegiate olulisi erinevusi eri põlvkondade lõikes. Arvatavalt on tegemist eri põlvkondadele ühtselt omase haridusele olulise väärtuse omistamisega, mida võib osalt selgitada siirdeühiskonnale omasena ning haridusele omistatava edasi-jõudmist tagava ressursi tähendusega. Vanusega seotud on ka vastuste diferentseeritus vastaja hariduse lõikes – sageli soovivad vanemad lastele sama haridust, mis endal on omandatud. Seetõttu väljendavad kõige kõrgemaid ambitsioone oma järeltulijate suhtes kõrgharidusega vanemad, kes soovivad suure

tõenäosusega sarnase haridustaseme saavutamist ka oma lastele või lapselastele. Samas on kõrgharitud ka kõige järjepidevamad perekondlikke haridustraditsioone pooldama – kui 2/3 kõrgharitudest soovis oma järglastele samuti kõrgharidust, siis kutseharidusega vanemate hulgas oli sama haridust oma lastele või lapselastele soovijaid „kõigest“ kolmandik. Seega näitavad tulemused teatud perekondlike traditsioonide jätkuvust hariduse omandamisel (vähemalt üldise väärtustamise tasandil), kuigi ootused on üha enam suunatud kõrgema hariduse omandamise suunas.

Tabel 2.1. Hariduslikud strateegiad taustatunnuste lõikes (seosekordaja Cramer'i V tulemused, ** p≤.001, * p≤.01)

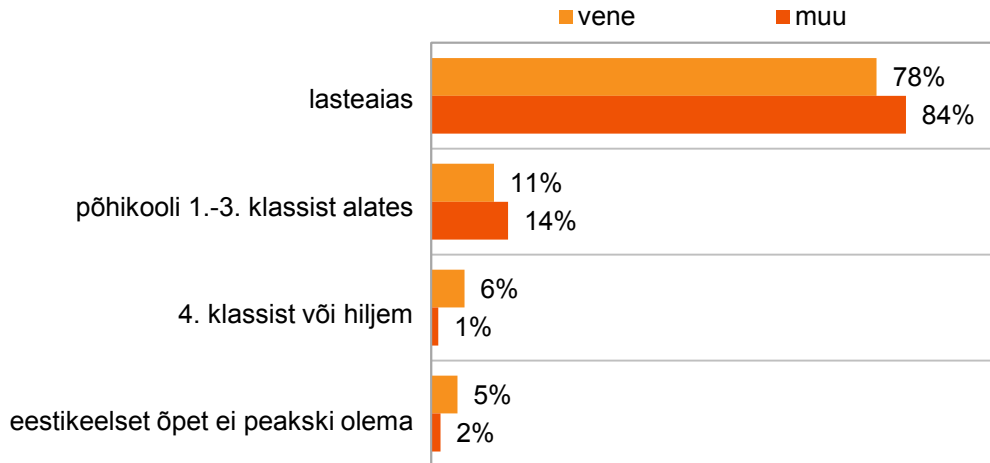
	eri haridustasemetesse investeerimise olulisus				endale või oma järglastele soovitud lõplik haridustase				venekeelsetele noortele kvaliteetse hariduse kättesaadavuse hinnang				
	alus-haridus	põhi-haridus	kesk-haridus	kõrg-haridus	kesk-haridus	kutse-haridus	rakend. kõrgh.	ülikooli-haridus	põhi-haridus	gümna. haridus	kutse-haridus	kõrg-haridus	huvi-haridus
rahvus	.031	.036	.078	.113**	.136**	.046	.027	.065*	.254**	.247**	.186**	.349**	.260**
ankeedi keel	.026	.064	.101*	.136**	.165**	.049	.043	.063	.287**	.288**	.243**	.427**	.330**
vanus	.098**	.091**	.097**	.055	.050	.094	.045	.070	.067	.068	.070	.062	.073
haridus	.078*	.037	.043	.050	.175**	.199**	.072	.235**	.055	.071	.059	.060	.039
kodakondsus	.062	.036	.050	.051	.082*	.041	.002	.019	.252**	.246**	.185**	.281**	.228*
asulatüüp	.127**	.132**	.130**	.104**	.203**	.099	.038	.141**	.108**	.107**	.103**	.167**	.103**
eesti keele oskus	.091	.135*	.151**	.113	.080	.117	.135	.113	.147**	.100	.116	.109	.109
emakeel	.028	.023*	.060	.085*	.146**	.042	.028	.082*	.187**	.193**	.144**	.273**	.196**
alla 16 a laste arv peres	.051	.074	.066	.114**	.126**	.108	.086	.123*	.104*	.095	.100	.089	.108*

2.2 Mitu keelt ja kultuuri klassiruumis

Järgnevas alapeatükis leiavad käsitlemist lisaks õppekeele valikuküsimustele vene õppekeele klassiruumis elanikkonna üldine keelelis-kultuuriline valmisolek mitmekultuuriliseks klassiruumiks. Kuigi mitmed varasemad uuringud on põhjalikult analüüsinud õpetajate valmisolekut eestikeelseks gümnaasiumiõppeks (vt Masso, Kello 2010a, b) ning riiklike eesmärkide tõlgendusi seoses eestikeelsele õppele üleminekuga (vt Kello 2009), keskendus üks osa käesoleva integratsiooni monitooringu raames läbi viidud kvalitatiivsetest uuringutest kooliõpetajate spetsiifilisele rollile kodanikutunde kujunemisel. Käesolevas alapeatükis leiavadki käsitlemist elanikkonna arvamuste seosed nimetatud haridusmuutustega, hoiakud kooli ja klassi võimaliku kultuuriliselt integreeriva rolli üle ning eelnevatega seotud noorte mõningad ühiskondlikku sidusust kujundavad faktorid.

2.2.1 ÕPPEKEELE EELISTUSED

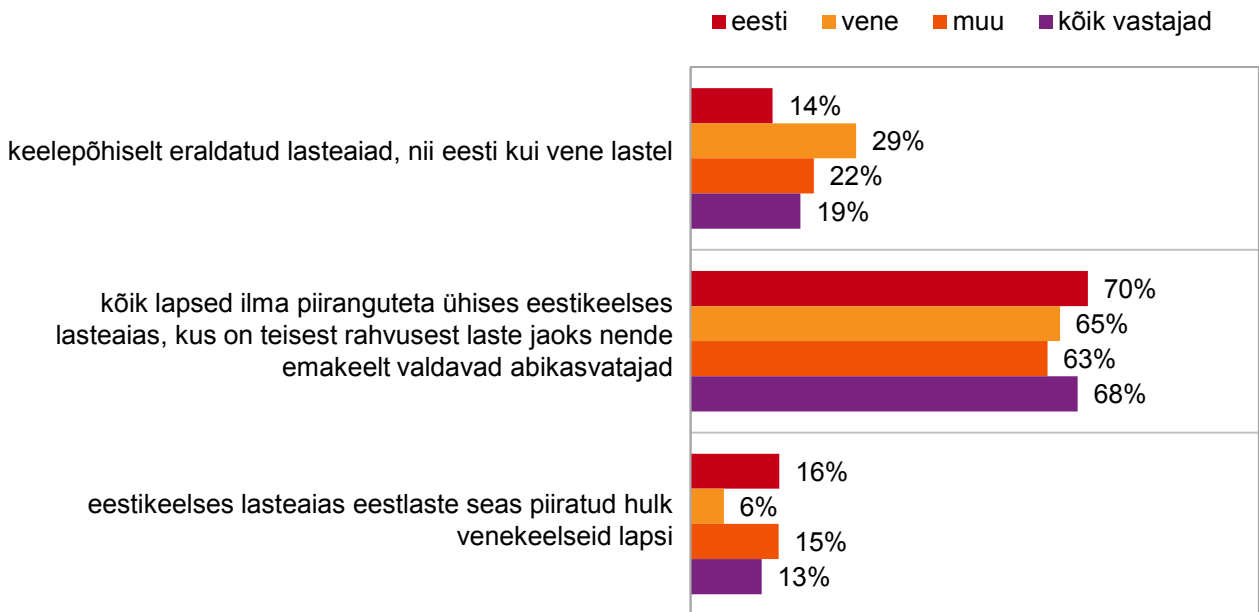
Järgnevalt tulevad vaatluse alla Eesti elanikkonna eelistused õppekeele osas eri haridustasemetel. Uuringu käigus uuriti venekeelsetelt vastajatelt esmalt nende eelistusi eestikeelse õppe alguse kohta. Käesoleva uuringu tulemused näitavad (vt joonis 2.4), et ülekaalukalt eelistavad vene ja muu emakeelega vastajad eestikeelse õppe algust juba lasteaias – ligi 80% oli sellel seisukohal. Kümnendik muu emakeelega inimestest arvas, et eestikeelse õppega tuleks algust teha esimeses kooliastmes (1.–3. klass). Positiivse tulemusena ilmneb andmetest, et vaid väga vähesed vastajad on märkinud, et eestikeelset õpet ei peakski olema. Kuigi jooniselt ilmnevad mõningased protsentuaalsed erinevused emakeele lõikes, siis vastuste lahknevus pole statistiliselt oluliselt erinev. Andmete tõlgendamisel tuleb siiski ka arvestada võimalusega, et vastajad pole küsimusele vastamisel eristanud mõisteid „eesti keele õpe“ ja „eestikeelne õpe“, esimene viitab keele õppimisele läbi keeletundide, teisel juhul on tegemist aga eesti keele kasutamise õppekeelena. Teisalt annavad sellised tulemused selgelt tunnistust soovist eestikeelse õppega alustada praegusest oluliselt varem.

Joonis 2.4. Eestikeelse õppe eelistatud algus emakeele lõikes, %

Lisaks eestikeelse õppe algusele uuriti vastajatelt ka eelistatud lasteaia tüüpi, pakkudes keeleõppe seisukohalt erinevaid vastusevariante. Joonisel 2.5 esitatud tulemused näitavad, et kaks kolmandikku (68%) Eesti elanikest peab tuleviku seisukohast parimaks eestikeelset lasteaeda, kus käivad ilma piiranguteta kõik lapsed üheskoos ning teistest rahvustest laste jaoks on olemas nende emakeelt valdavad abikasvatajad. Selliselt näitavad käesoleva uuringu tulemused elanikkonna üksmeelset valmisolekut eestikeelseks õppeks lasteaia, seda ka eesti keelt emakeelena mitteoskajate hulgas. Kuigi keelekümblusmetoodikat vms eesti keele õppimise meetodikaid kasutavates lasteaedades võib olemas olla valmisolek teise(s) keele(s) õpetamiseks, ei pruugi iga eestikeelse lasteaia õpetajaskonnal olla siiski teadmisi eri keelelisi ja kultuurilisi eripärasid arvestava õppetöö läbiviimiseks. Käesoleva uuringu tulemused näitavad positiivse tulemusena, et reaalsete võimaluste loomisel (nt koolitus keelelis-kultuuriliseks lõimitud õppeks, abiõpetajad) oleksid vanemad valmis eestikeelset lasteaeda lapse alushariduse omandamiseks kasutama.

Ligi viiendik elanikest eelistaks keelepõhiselt eraldatud lasteaedu, samas kui veidi enam kui iga kümnes eelistaks varianti, kus eestikeelses lasteaia oleks piiratud hulk venekeelseid lapsi. Sarnaselt eelmistele integratsiooni monitooringu tulemustele (vt Saar 2008) eelistavad keelepõhiselt eraldatud lasteaedu teistest sagedamini vene emakeelega inimesed, aga ka Vene kodakondsusega ja määratlemata kodakondsusega inimesed. Nagu ka varasemalt eelistavad ülekaalukalt ka nüüd keelepõhiselt eraldatud lasteaedu Ida-Virumaa elanikud. Erineva haridustasemega vastajaid võrreldes tuleb esile, et kõrgema haridusega inimesed kalduvad teistest mõnevõrra sagedamini pooldama piiranguteta ühiseid lasteaedu.

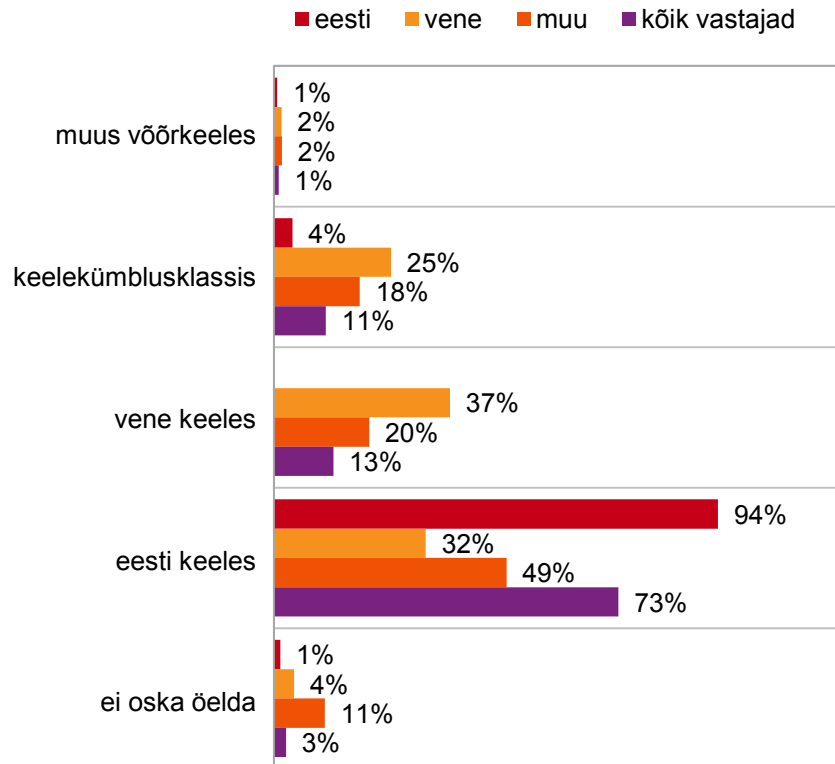
Joonis 2.5. Lasteaiatüübi eelistused emakeele lõikes, %

Vanusegruppide võrdluses ilmneb eelkõige noorte vene emakeelega vastajate tugev poolehoid (42%) keelepõhiselt eraldatud lasteaedadele. Seejuures on märgata, et mida vanemad inimesed, seda vähem kaldutakse lasteaedade keelepõhist eraldatust pooldama. Nii on venekeelsete pensionäride (65–74-aastased) seas ainult veerand (23–24%) neid, kes toetavad erineva emakeelega laste eraldamist alushariduse tasemel. Huvitav on ka, et eestikeelsete vastajate puhul ei tule esile seos vanuse ning nende arvamuse vahel. Noorte venekeelsete suhteliselt tugev poolehoid erikeelsetele lasteaedadele tuli esile ka 2008. aasta monitooringus, mil seda alushariduse korralduse varianti toetas 35% venekeelsetest 15–24-aastastest noortest. Tol korral eelistas ka kõige vanem vanusegrupp teistest sagedamini lasteaedade segregeeritud varianti (38%). Seega on kolm aastat hiljem näha, et venekeelsete noorte poolehoid segregatsioonile alushariduse tasemel on pigem kasvamas, samas kui vanema generatsiooni vaated on integratsiooni pooldavamaks muutunud. Tegemist võib olla ühe venekeelse hariduse reformi vastureaktsiooni ilminguga – vene noored soovivad, et Eestisse jääks alles mingidki venekeelsed haridusasutused. Viimast hüpoteesi kinnitavad ka 2009. aastal vene õppekeelega koolide õpetajate ja 11. klasside õpilaste hulgas läbiviidud uuringu tulemused (vt Masso, Kello 2010a), mille järgi eesti keele omandamise seisukohalt pooldati vähem eestikeelset lasteaeda (37%) ning kõige atraktiivsem oli eesti keele õpetamine alates lasteaiast (85%). Seega pooldavad reaalselt eestikeelset aineõpetust kogeda saanud pigem võimalikult hilist eestikeelse aineõpetusega alustamist, pidades selle eelduseks tugevat eelnevat – juba lasteaias algavat – eesti keele omandamist eesti keele tunnis.

Ühe küsimusena sooviti projekti raames uurida, millises õppekeeles soovitakse, et lapsed või lapselapsed tulevikus põhihariduse omandaks. Küsimus oli ajendatud muuhulgas vene õppekeelega koolide osalisest üleminekust eestikeelsele õppele alates 2011. a sügisest ning sellega seotud ettevalmistustest eesti keele õppimiseks, aga ka põhikooli õppekeele valikutest üldisemalt. Sarnaselt alushariduse puhul ollakse ka suhteliselt avatud eesti keele kui õppekeele kasutamise osas põhikoolis. Joonisel 2.6 esitatud tulemustest ilmneb, et ligi kolmveerand Eesti inimestest (73%) eelistaks tulevikus põhihariduse tasemel oma lapse või lapselapse õppekeelena näha eesti keelt. Antud küsitluse tulemused on suhteliselt sarnased võrreldes varasemate uuringutega. Näiteks 2009. aastal vene õppekeelega koolide 11. klasside õpilaste hulgas läbiviidud küsitluse tulemused (Masso, Kello 2010a) näitasid, et õpilaste jaoks olid kõige eelistatavad variandid eesti keele õppimiseks eesti keele tunnid põhikoolis, kuid osalist või üle poolte ainete eesti keeles õpetamist põhikoolis ei peetud kuigi atraktiivseks (enamik aineid eelistas põhikoolis õppida vaid 19%).

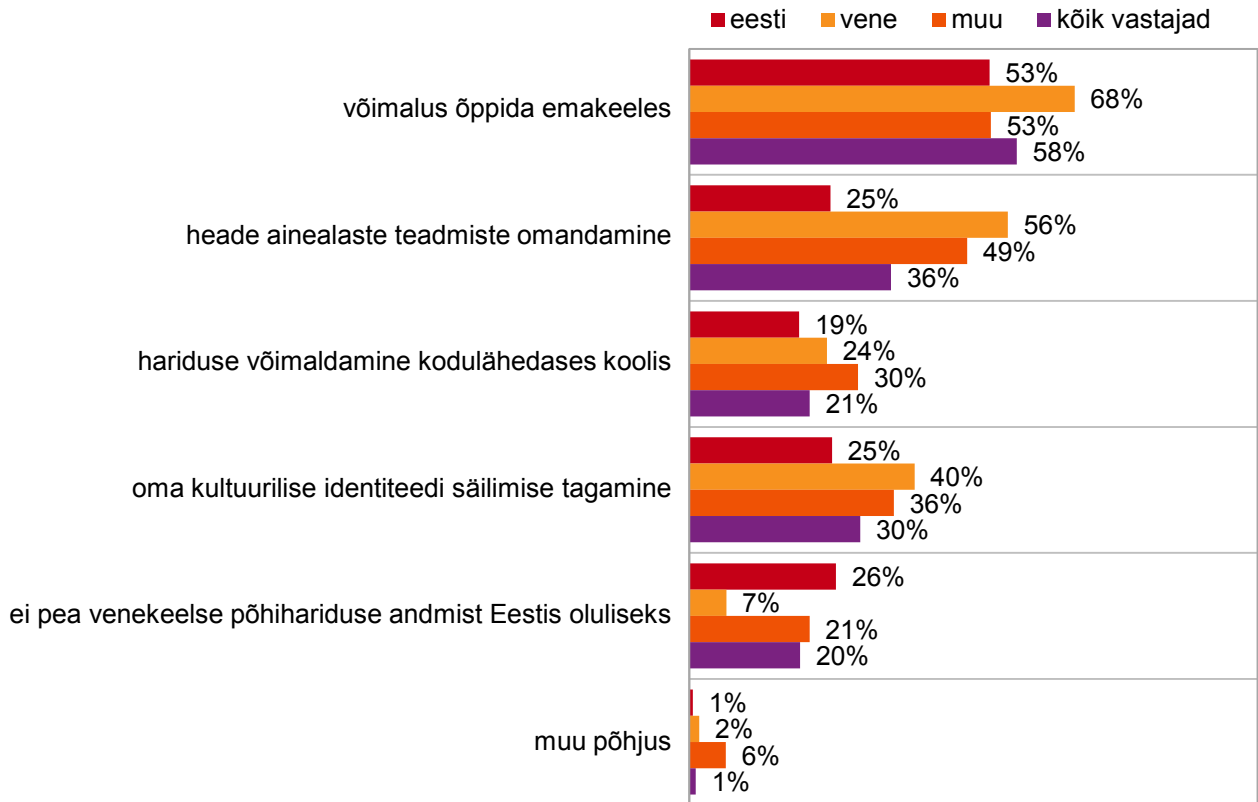
Joonis 2.6. Soovitud õppekeel laste või lastelaste põhihariduse omandamiseks emakeele lõikes, %

Venekeelset põhiharidust soovib oma järglastele 13% inimestest, pea sama suur hulk (11%) eelistaks põhihariduse omandamist keelekümbusklassis. Siiski erinevad inimeste eelistused nende emakeele lõikes märkimisväärselt. Eesti emakeelega vastajad eelistavad oma lapsele või lapselapsele pea ainult eestikeelset põhiharidust (94%), vene emakeelega vastajad eelkõige venekeelset haridust (37%), seejärel keelekümbuse metoodikas õpetatavat põhiharidust (25%). Samas on siiski vene emakeelega inimesed eestikeelse või eestija venekeelse kombineeritud hariduse pooldajaid kokku rohkem kui ainult venekeelse hariduse pooldajaid – eestikeelset või keelekümbusklassis omandatavat põhiharidust toetab kokku 57% vene emakeelega inimestest. Eelmise integratsiooni monitooringuga võrreldes (vt Saar 2008) on märgatavalt kasvanud toetus eestikeelsele ja kombineeritud hariduse variandile ning vähenenud toetus venekeelsele haridusele. 2008. aastal eelistas venekeelset põhiharidust 61% ning eesti või keelekümbuse varianti kokku vaid 38% inimesi. Seega on siin näha olulist suhtumise muutust eestikeelse põhihariduse eelistamise suunal.

Venekeelse põhihariduse eelistamise põhjendused on valdavalt keelekesksed – võimalust õppida emakeeles on olulisimaks põhjenduseks pidanud eri rahvarühmade esindajad (vt joonis 2.7). Siiski ilmnevad ka siin mõningased erinevused eri emakeelega inimeste vahel. Nt on emakeeles õppimise võimalust siiski statistiliselt oluliselt enam eelistanud vene emakeelega inimesed (seosekordaja Cramer'i V väärtus .141, $p \leq .001$). Ka ainealaste teadmiste omandamine ning oma kultuurilise identiteedi säilimise tagamine on olnud vene ja muu emakeelega inimeste hulgas võrreldes eesti keelt emakeelena rääkivate inimestega enam valitud vastusevariandid (erinevused rahvusrühmade lõikes on statistiliselt oluliselt erinevad, seosekordaja Cramer'i V väärtused vastavalt .306, $p \leq .001$ ning .149, $p \leq .001$). Kõige tugevamad seosed ja seega ka kõige suuremad protsentuaalsed erinevused rahvusrühmade võrdluses ilmnemidki ainealaste teadmiste lõikes.

Joonis 2.7. Venekeelse põhihariduse andmise olulisuse põhjendused emakeele lõikes, %

Hirmu ainealaste teadmiste halvenemise osas on varasematele uuringutele tuginedes (vt Masso, Kello 2010a) väljendanud ka õpilased gümnaasiumis eesti keeles õppides. Nii leidis 2009. aastal vene õppekeelega koolide 11. klasside õpilastest tervelt 79%, et eestikeelse aineõpetuse tulemuseks võivad olla halvenevad ainealased teadmised. Veelgi pessimistlikumad on sama uuringu tulemuste järgi olnud ainealaste teadmiste osas õpetajad (erinevus õpilaste vastustega 29%). Nimetatud uuringud tuginevad siiski hoiakulistele aspektidele ja võimalikele hirmudele seoses eesti keeles õppimisega, otsesed empiirilised tõendid puuduvad. Õppetulemuste võimalike mõjutegurite mitmetasandiliste analüüside tulemused näitavad (Masso 2011), et haridustulemuste selgitamisel on õppekeelest olulisemad koolis toimuv töö ehk konkreetsed kasutatud õppemetoodikad ja arendustöö õppekavaga.

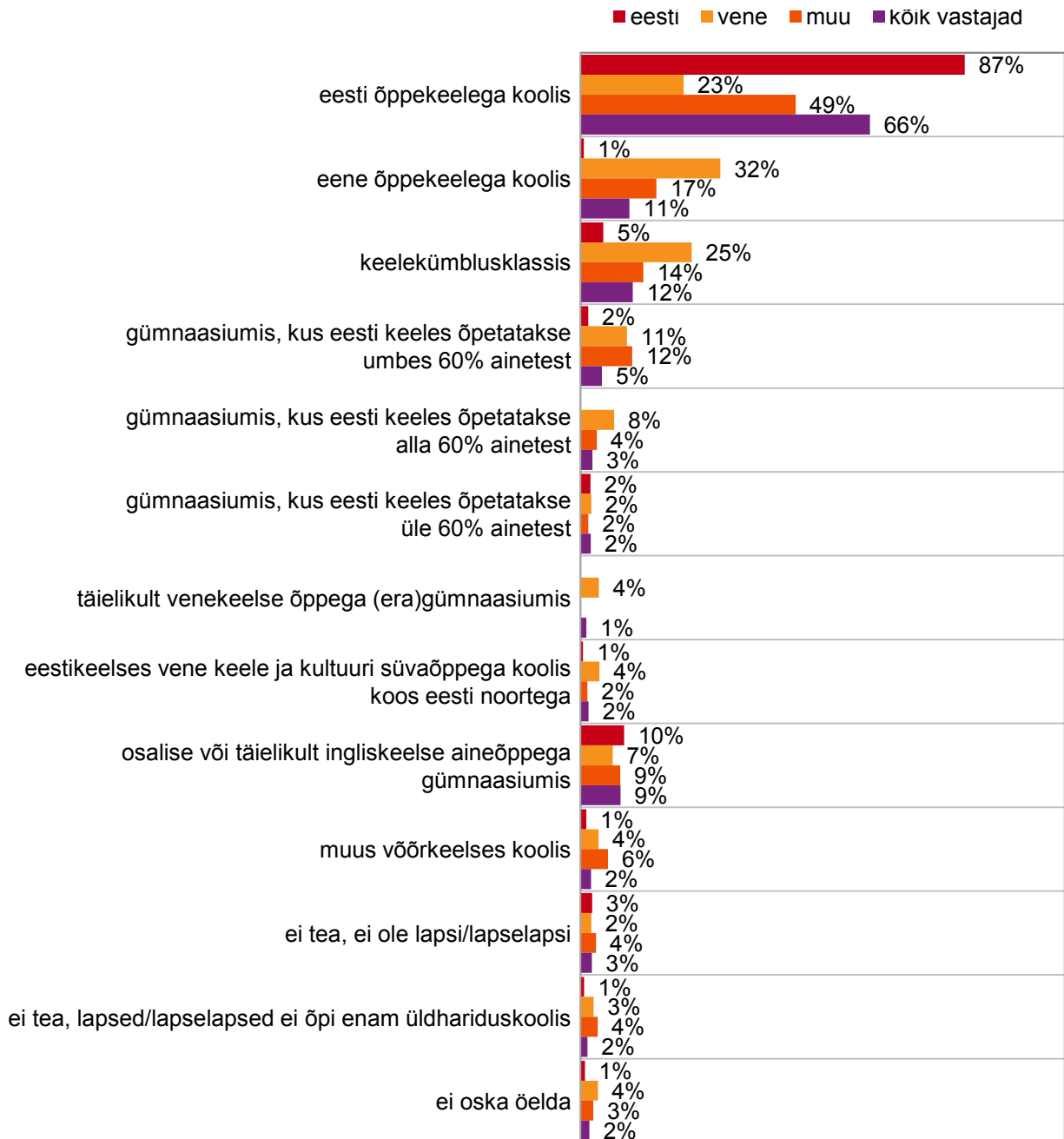
Joonisel 2.7 esitatud põhikooli õppekeele eelistusfaktorite osas on neljanda koha saanud kodulähedase kooli eelistamine. Haridusasutuse läheduse eelistused pole vastaja emakeele lõikes statistiliselt oluliselt diferentseeritud. Osa vastajaid pole aga üldse pidanud venekeelse põhihariduse omandamist Eestis oluliseks. Seoseanalüüs näitab, et sellise vastuse valinute hulgas domineerivad eesti emakeelega vastajad (seosekordaja Cramer'i V väärtus on .227, $p \leq .001$). Mõnevõrra enam on siin grupis ka „muu“ emakeelega inimesi, kelle jaoks venekeelne (ega ka eestikeelne) põhiharidus praegusel kujul ei pruugi olla identiteedi toetamise seisukohalt sobiv².

Gümnaasiumi õppekeele eelistused näitavad, et ligi kaks kolmandikku vastajatest eelistaks oma

2 Lisaks oli kümmekond vastajat märkinud ankeedis venekeelse põhihariduse eelistamiseks „muu“ põhjuse. Ankeedis vabas vormis lisatud kommentaaride põhjal võib siin vastused jaotada temaatilistesse rühmadesse. Suurem hulk vastajatest (7) pidas venekeelse põhihariduse eelistamise põhjuseks võimalust jätkata hiljem õpinguid (eelkõige kõrghariduse tasemel) Venemaa õppeasutustes. Osa vastajaid (6) tõi välja kas ainuvõimaluse omandada haridus emakeeles (kui eesti keelt ei oska – siis on väga vajalik) või lihtsama võimaluse ainealaste teadmiste omandamiseks (kergem omandada, õppida) või eesti keele õpetamise eelistamise eestikeelse aineõpetuse asemel (võiks anda rohkem eestikeelseid tunde lihtsalt). Üks vastaja viitas ka eestikeelse hariduse eelistamise põhjusena võimalust oma päritolu-keelt kodus kasutada (ma suudan oma last ise poputada ainult oma keeles, s.o vene keeles). Samuti viidati (3) emakeelse hariduse omandamise põhiseaduslikule õigusele või vajadusele arvestada regionaalsete vms kultuuriliste eripäradega (Ida-Virumaal võiksid olla eesti ja vene õppekeelega koolid; lapsed, kelle vanemad on siin ajutiselt tööl, peaksid saama õppida emakeelses koolis). Ühes vastuses tõdeti, et hariduse keelest on tähtsam võimalus õppida eri keeli (vahet pole, mis keeles haridus saadakse. Mida rohkem keeli õpivad, seda parem).

järglastele eesti õppekeelelega gümnaasiumit. Vene emakeelega vastajate esimeseks eelistuseks on vene õppekeelelega gümnaasium (32%), selle järel keelekümblusklass (25%) ning alles siis eesti õppekeelelega kool (23%). Küsitluses pakuti mainitud kolme tavapärase gümnaasiumivariandi kõrvale ka veel teisi erinevaid võimalusi, kuid nendest ei saavutanud üksi väga silmapaistvat poolehoidu. Kümndik vene emakeelega vastajatest eelistaks sellist gümnaasiumi tüüpi, nagu praegu Eestis kehtib (eesti keeles õpetatakse 60% ainetest). Sellist gümnaasiumi, kus eesti keeles õpetatavate ainetes osakaal on alla 60% toetab 8% vene emakeelega vastajatest. Eestikeelset vene keele ja kultuuri süvaõppega gümnaasiumi poolehoidjaid oli vastajate seas marginaalselt.

Joonis 2.8. Lapsele või lapselapsele eelistatud õppekeel gümnaasiumis vastaja emakeele lõikes, %

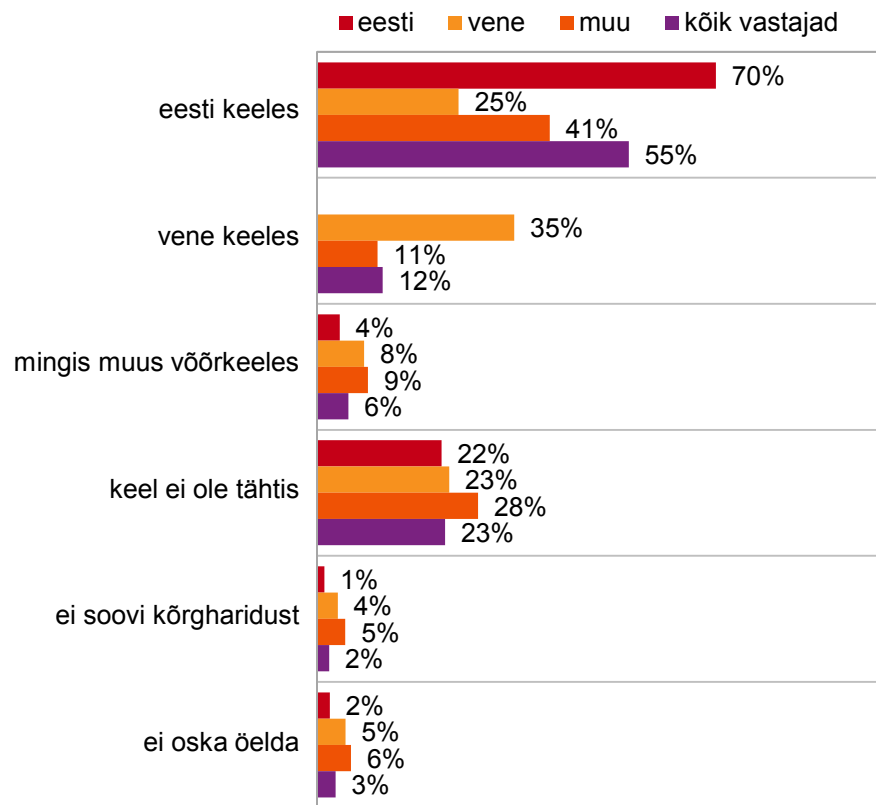
Tabel 2.2. Tegelikud ja soovitud koolitüübi ja õppekeele valikud

% vastanutest	Millist tüüpi gümnaasiumis, keskkoolis Te ise sooviksite (oleksite soovinud) õppida?										
	eesti õppekeelega koolis	vene õppekeelega koolis	keelekümblusklassis	gümnaasiumis, kus eesti keeles õpetatakse umbes 60% ainetest	gümnaasiumis, kus eesti keeles õpetatakse alla 60% ainetest	gümnaasiumis, kus eesti keeles õpetatakse üle 60% ainetest	täielikult venekeelse õppega (era) gümnaasiumis	eestikeelses vene keele ja kultuuri süvaõppega koolis koos eesti noortega	osalise või täielikult ingliskeelse aineõppega gümnaasiumis	muus võõrkeelses koolis	ei kavatse jätkata gümnaasiumis
vene õppekeelega põhikoolis	13	33	15	17	25	100	50				
keelekümblusklassis		8	8	17	25						
gümnaasiumis, kus eesti keeles õpetatakse umbes 60% ainetest	25	8	23	17	0				25		14
gümnaasiumis, kus eesti keeles õpetatakse alla 60% ainetest					25		50				
kutsekoolis eesti õppekeeles	13										
kutsekoolis vene õppekeeles		25	8						25		57
täielikult venekeelse õppega (era)gümnaasiumis									25		
muu variant	38	25	38	50	25				25		29
KOKKU	100	100	100	100	100	100	100	0	100	0	100

Tabelis 2.2 esitatud tulemused näitavad statistiliselt olulise seose puudumist praeguse ning soovitava koolitüübi vahel ($p \geq .05$). Nii näiteks eelistaksid praegu alla 60% ulatuses gümnaasiumis eesti keeles õppijad tegelikkuses sageli hoopis venekeelset eragümnaasiumi. Siiski positiivse tulemusena ilmneb, et praegu ligi 60% ulatuses eesti keeles õppijad eelistaksid ideaalvariandis suhteliselt harva venekeelset kooli, mis näitab teatud rahulolu valitud eesti keele õppimise viisiga. Sellised tulemused annavad ühest küljest tunnistust asjaolust, et praegu pakutavad haridusvõimalused ei pruugi tegelike vajadustega kattuda. Teisalt tuleb tulemuste tõlgendamisel arvestada küsimuse eripäraga ehk esitatud soovid ei pruugi reaalseid käitumuslikke valikuid otseselt peegeldada.

Veidi enam kui pooled uuringus osalejatest sooviksid omandada kõrghariduse eesti keeles (55%), ligi veerand (23%) arvab, et keelel pole kõrghariduse omandamise juures tähtsust. Seejuures on nii eesti kui ka vene emakeelega vastajad selles osas ühel meelil ning vene emakeelega vastajatest vaid veidi enam kui kolmandik (35%) soovib kõrgharidust omandada vene keeles. Arvestades venekeelse kõrghariduse omandamise piiratud võimalusi Eestis, võib arvata, et vastajad on oma vastustes selle reaalsusega ka juba arvestanud. Venekeelset kõrgharidust eelistavad eelkõige Vene kodanikud (47%) ning ka määratlemata kodakondsusega inimesed (36%) (seos kodakondsusega on ka statistiliselt oluliselt erinev, $p \leq .001$). Eri haridustasemega vastajate seas tuleb esile tendents, et mida kõrgemalt haritud venekeelsete vastajatega on tegemist, seda vähem soovitakse kõrgharidust vene keeles omandada ning seda rohkem ollakse arvamusel, et ühest küljest pole keelel tähtsust või tahetakse kõrgharidust omandada mingis muus keeles. Kõrgharidusega venekeelsete vastajate seas arvab ainult kolmandik, et sooviks kõrghariduse vene keeles omandada, veerand on arvamusel, et keel pole tähtis. Viieandik sooviks kõrghariduse omandada eesti keeles ning veidi alla viieandiku muus võõrkeeles. Samal ajal eelistaks nt keskeri- või kutseharidusega venekeelsetest vastajatest veidi alla poole venekeelset haridust. Seos eelistatud kõrghariduse keele ja praeguse hariduse vahel on ka statistiliselt oluline ($p \leq .001$).

Joonis 2.9. Eelistatud õppekeel kõrghariduse omandamiseks emakeele lõikes (%)

Tabelis 2.3 esitatud seoseanalüüsid võimaldavad eelistuste tagamaid täpsemalt uurida. Tabelis esitatud seosekordaja Cramer'i V tulemused taustatunnuste lõikes näitavad, et kõige enam on diferentseeritud põhihariduse õppekeel ning venekeelse põhihariduse eelistamine tulenevalt kultuurilistest, ainealastest ja kodulähedusega seotud põhjendustest. Faktilisest keeleoskusest ja sellega seotud piirkondlikust kuuluvusest on õppekeele eelistamisel märgatavalt olulisemad rahvuslik kuuluvus ja päritolu keeleline määratlus ehk teisisõnu emakeel (vt tabelis kordaja väärtus.475, mida võib pidada statistiliselt suhteliselt tugevaks seoseks); suhteliselt kõrge on seosekordaja ka kodakondsuse korral. Ka venekeelse põhihariduse eelistamise põhjendustes on emakeel ning rahvus olulisimad diferentseerivad tegurid, kuigi seosed on siin statistiliselt nõrgemad. Kuna seos pere laste arvuga pole statistiliselt kuigi tugev, võib öelda, et nt ainealaste teadmiste pärast muretsejad ei pruugi olla eestikeelset õpet ise realselt kogenud; võimalikud hirmud võivad tugineda vahendatud kogemusele. Nimetatud hirm on kõige suurem 25–34-aastaste hulgas, kes tõenäoliselt puutuvad teemaga kokku lapse koolivalikut tehes. Siiski ei pruugi ka sellel rühmal olla isiklikke kogemusi seoses eestikeelse aineõpetusega. Tegelikuses pole kõik koolid veel 60% ulatuses eestikeelsele õppele üle läinud. Küll aga näitavad meediauuringud (eesti- ja venekeelse Delfi kajastused ülemineku teemal) vastuoluliste, kuid sageli üleminekuvastaste arvamuste esinemist seoses eestikeelsele õppele üleminekul (Salvet 2012). 14 eri valdkonna eksperdi hulgas läbiviidud uuringu tulemused (Ekspertide arvamused ja kogemused... 2012) annavad tunnistust selleteemalise

kommunikatsiooni politiseeritusest. Seetõttu, kuigi üleminekuga seotud riiklikud sõnumid võivad olla sihtrühmadeni edukalt jõudnud, võivad erinevate kultuuriliste, organisatsiooniliste ja/või individuaalsete eripärade tõttu tõlgendused ning valmisolek praktikateks oluliselt erineda (vt ka analüüsi õpetajate valmisolekust haridusmuutusteks, Masso, Kello 2010b).

Tabel 2.3. Õppekeele eelistused taustatunnuste lõikes (seosekordaja Cramer'i V tulemused, ** $p \leq 0.001$, * $p \leq 0.01$)

	lasteaiatüübi eelistused	eelistatud õppekeel põhihariduse omandamiseks	venekeelse põhihariduse eelistused: emakeeles õppimine	venekeelse põhihariduse eelistused: muu ¹	eestikeelse õppe eelistatud algus	eelistatud õppekeel kõrghariduse omandamiseks
rahvus	.169**	.669**	.083*	.235**	.084	.558**
ankeedi keel	.196***	.710**	.109**	.247**	X	.604**
vanus	.094*	.071	.109*	.145**	.081	.084*
haridus	.093*	.81*	.071	.127**	.151*	.149**
kodakondsus	.120**	.240**	.061	.159**	.115	.222**
maakond	.212**	.275**	.251**	.263**	.164	.261**
eesti keele oskus	.157*	.179**	.138	.074	.116	.207**
emakeel	.076	.475**	.106*	.243**	.071	.402**
alla 16-aastaste laste arv peres	.091*	.095	.106	.138*	.087	.082

X küsimus esitati vaid venekeelses ankeedis.

¹ Indekstunnus on moodustatud järgmiste tugevalt korreleerunud algatunnuste alusel: heade ainealaste teadmiste omandamine, oma kultuurilise identiteedi säilimise tagamine, hariduse võimaldamine kodulähedases koolis.

Seosekordajad tabelis näitavad, et üheks hariduse keelelisi eelistusi iseloomustavaks suuruseks on kodakondsus. Eri kodakondsusega venekeelsete vastajate vastuseid võrreldes ei tule esile suuri erinevusi – pea kõik pooldavad eesti keele õppe varast alustamist. Mõnevõrra eristuvad teistest muu ja Vene kodakondsusega inimesed, kes veidi sagedamini pooldavad eestikeelse õppe algust 1.–3. klassist. See-eest kalduvad Vene kodakondsusega ning määratlemata kodakondsusega inimesed kõige harvemini eestikeelset põhiharidust toetama, eelistades seejuures venekeelset haridust keelekümblusklassidele. Teiste taustatunnuste arvestuses veidi tugevamad seosed ilmnevad ka maakonna lõikes, näiteks venekeelse põhihariduse peamised toetajad on Ida-Viru elanikud, kus enam kui pooled eelistavad just selles keeles põhihariduse andmist tulevikus. Samas on siiski ka Ida-Virumaal olemas selge keelekümbluse toetajate hulk – umbes veerand kuni kolmandik Ida-Virumaa inimestest pooldab tulevikus põhihariduse andmist keelekümbluse meetodika toel. Väljaspool Ida-Virumaad on venekeelse põhihariduse toetajate hulk suhteliselt suurem veel Maardus – seal toetab seda hariduse andmise võimalust kolmandik inimestest. Venekeelseid vastajaid hariduse lõikes vaadeldes tuleb esile, et mida kõrgem haridustase, seda vähem soovitakse oma lapsele või lapselapsele eestikeelset põhiharidust. Mida kõrgem on venekeelse vastaja haridustase, seda sagedamini pooldatakse kas keelekümblust või venekeelset põhiharidust oma järeltulijatele. Võrreldes samamoodi erineva haridusega vastajaid tuleb esile, et mida kõrgema haridusega venekeelne vastaja on, seda rohkem kaldub ta rõhutama heade ainealaste teadmiste omandamise olulisust venekeelse põhikooli säilitamisel. Siiski näitavad tabelis esitatud kordajad, et tegemist pole kuigi tugeva seosega.

2.2.2 ÕPETAJA ROLL LÕIMUMISE TOETAJANA

Järgnevalt tuleb vaatluse alla ajaloo- ja ühiskonnaõpetuse õpetajate roll vene õppekeele koolides eri ühiskonnagruppide sidustamisel ning tulevaste kodanike kujundamisel (nt eri ajalooliste tõlgenduste, kodanikupädevuste edasiandmine).

Vene õppekeele koolide õpetajate fookusgrupi intervjuu viidi läbi ajaloo- ja ühiskonnaõpetuse

õpetajate suvekooli raames (toimus Roosta Puhkekülas septembris 2011). Valim moodustati nn tavaliste vene õppekeele koolide (st v.a keelekümblus- või nn eliitkoolid) ajaloo- ja ühiskonnaõpetuse õpetajatest. Fookusgrupp viidi läbi vene keeles. Intervjuul osales kokku üheksa Tallinna, Kohtla-Järve, Paldiski, Narva, Jõhvi, Narva-Jõesuu, Kiviõli ja Maardu vene õppekeele koolide õpetajat. Valimit diferentseeriti selliselt, et intervjuueeritavad oleksid võimalikult erinevatest koolidest, eri vanuses ning erineva õpetamiskogemusega. Lisaks erinesid õpetajad oma eesti keele oskuse poolest – valdavalt oli tegemist siiski enda hinnangul tagasihoidliku eesti keele oskusega õpetajatega. Selle ilmeks näiteks on fakt, et mitmed õpetajad olid varem oma ainet õpetanud gümnaasiumi tasemel, kuid seoses eestikeelsele aineõppele üleminekul olid nad nüüd ebapiisava eesti keele oskuse tõttu sunnitud piirduma ainult põhikooli õpilaste õpetamisega. Samuti oli enamik õpetajatel oma piiratud eesti keele oskusega keeruline osaleda suvekooli töös. Viimane asjaolu võis mõjutada neid ka oma hinnangute andmisel fookusgrupis.

Vene õppekeele koolide venekeelsete õpetajate arutelu kujutas ilmeks seda, kui keeruline on neil lõimumise toetaja rolli täita. Seda eelkõige põhjusel, et nad ise ei ole enamasti Eesti ühiskonda lõimunud, vaid tunnevad ennast siin tõrjutute ning ebaõiglaselt koheldutena. Õpetajad tajuvad inimestena riigi (valitsuse) poolt tohutut sundi ja survet muutuda („soov meid ümber teha; ümber teha kõik see, mida me õppinud oleme; nende tahte täitmist; ideaalne oleks üldse, kui me unustaksime oma keele“) – et „kõik oleks ühtemoodi, ja et nii eestlased kui venelased suhtuksid ühtemoodi“. Isiklikul tasandil ollakse lõimumise survest väga sügavalt häiritud.

„Mina, töötades gümnaasiumis, iga kord on värin [kui keeleinspeksioon tuleb], esiteks on see alandav, teiseks on see trahv. Ja vaadake, kuidas saab end täieõiguslikuna tunda?“

Õpetajaid häirib, et riik ei austa neid kui oma ala spetsialiste („me oleme viidud teenindava personali tasemele, viime plaane ellu“), põhjustades vene õppekeele koolide ilmajäämist väärtuslikest õpetajatest („väga paljud suurepärase spetsialistid koolis, nad on sunnitud minema ei kusagile“). Õpetajate häiritust võimendab asjaolu, et riik ei arvesta nõudmiste esitamisel õpetajatest sõltumatute teguritega, nagu Ida-Virumaa venekeelne keskkond, õpetajate kõrge vanus, eestlaste üldine sallimatu suhtumine venekeelsetesse inimestesse, meedia skandaalihuvi, mis kõik takistavad neil lõimumast. Lisaks koormavad õpetajaid teiste osapoolte kõrge ootused: lisaks õpilastele teadmisteoskuste andmisele ootavad lapsevanemad, et kool täidaks ka kodu lastekasvatamise rolli, koolijuhtide poolt tajutakse survet täita programmi ja „riigi tellimust“, kohaliku omavalitsuse poolt tunnetatakse raha kokkuhoiu survet. Kokkuvõttes on õpetajad isiklikul tasandil äärmiselt ärritatud kogu olukorrast (mida võimendas ilmselt tookord ka suvekooli eesti-keelne keskkond), samuti tunnetatakse ühiskondlikku lõhestumist.

„Me oleme riigist kuidagi ära rebitud, riigipoliitika ja lihtsate inimeste poliitika, see on lihtsalt taevas ja maa, sest kui räägid üht, aga riik viib ellu palju kodanlikumat poliitikat, tähendab, meil on ühiskonnas sedavõrd suur lõhe tekkinud.“

Fookusgrupis osalejate tajutud sunduslikkus on ilmnenu ka varem õpetajaskonna ja koolijuhtide seas läbiviidud uuringutes (vt nt Kello 2008, Jakobson 2008). Eelkõige on põhjuseks olnud avalike sõnumite ambivalentsus seoses eestikeelsele õppele üleminekul, mistõttu kooliõpetajad (aga ka õpilased) teevad oma igapäevaseid otsuseid nn „mitmekordses mullis“ olles, püüdes leida selgust eri sõnumite vahel, mida väljendatakse riiklikult (nt poliitikud, ametnikud), meedias, koolijuhtkonna poolt, igapäevases kultuurilises suhtluskeskkonnas jms. Siiski näitavad kvantitatiivsed analüüsid (vt Masso, Kello 2010b), et kuigi üldiselt võidakse toimunud haridusmuutusi pidada suhteliselt kiireteks ning mitte kuigi meeldivateks, on õpetajaskond oma kultuuriliste jms valmisolekute poolest suhteliselt erinev, olles nii pigem optimistliku, kõhkleva kui ka pessimistliku orientatsiooniga. Aga on ka õpetajaid, kes eestikeelsele õppele ülemineku teemade asemel peavad olulisemaks keskendumist haridussüsteemi arendamisele tervikuna või vastupidi, kes on huvitatud eelkõige enda töö- ning enesetäiendamise tingimustest.

Üks õpetaja tõi isegi esile, et praegune olukord võib viia mingisuguse suurema sotsiaalse vastuoluni („*sellise suhtumise juures, kus meil on praegu määratud sellised töötingimused, meid ei kuulata ega mäletata, siis ma arvan, et see võib viia mingite suurte tagajärgedeni*“).

Vene õppekeele koolide õpetajate lootusetu suhtumine tulevikku („*probleem laheneb iseenesest, kui viimased pedagoogid pensionile lähevad, noh, võtta pole kusagilt ja jääb ainult Eesti kool, alternatiivita*“) seab kahtluse alla nende rolli lõimumise toetajana. Nende hoiakust saab välja lugeda, et lahendust nähakse vene õppekeele koolide kaotamises või siis ka uue põlvkonna pedagoogide tulekus.

Fookusgrupi arutelu tõi selgelt esile, et vene õppekeele koolide õpetajad on isiklikul tasandil niivõrd häiritud vene õppekeele koolidega seotud muutustest, et see segab neil tõsiselt üldisematel teemadel, nagu õpetaja roll lõimumise toetajana, sotsiaalsete pädevuste kujundamisel, õpetajale esitatavad ootused jne, arutlemast. Fookusgrupi arutelus jõuti ikka ja jälle õpetajaid isiklikult puudutavate teemade juurde tagasi, illustreerides vene õppekeele koolides õpetamist ja õppimist ümbritsevat pingelist keskkonda. See asjaolu toob esile, et taolise tugeva isikliku häirituse tõttu on nendel õpetajatel eesti õppekeele koolide õpetajatega võrreldes oluliselt keerulisem oma igapäevaelus õpetamisele keskenduda. Teiseks võib arvata, et end „puudulikuna tundvate“ ja „alandatud“ õpetajate suhtumine kandub kas otseselt või kaudselt edasi nende õpilasteni, mõjutades omakorda nende hoiakuid ja suhtumist. Selle üheks väljenduseks on vähemalt osaliselt vene õppekeele koolide õpilaste umbusaldus Eesti riigi suhtes ning aktiivse kodanikuna mittetundmine, aga ka vene 15aastaste noorte eelistus tulevikus mõnes teises riigis elada (Toots, 2011). Ka fookusgrupis osalenud õpetajad tõid esile mure vene noorte Eestist lahkumise pärast.

Vene õppekeele koolide õpetajatel on nende olukorda arvestades keeruline olla oma õpilastele aktiivse ühiskonnaliikmena eeskujuks. Fookusgrupi arutelu näitas, et õpetajad kalduvad kodanikuks olemist käsitlema pigem selle kitsas või formaalses tähenduses (valimas käimine, seaduste järgimine, maksude maksmine, lojaalsus, lastest korralike kodanike kasvatamine, sallivus), nentides enda ühiskondlikku passiivsust nii üksikisiku kui ka grupina.

„Minul on selline pessimistlik vaade nendele asjadel., Teate, viimastel aastatel olen märganud, et meil mitte lihtsalt ei osaleta, vaid praktiliselt üldse ei osaleta ühiskondlikus tegevuses. Eesti koolide õpetajad on kuidagi aktiivsemad, tegelevad seal ajakirjandusega, on erinevate ühenduste liikmed. Meil on lagunenud ajaloolaste pedagoogiline ühendus, seda ei ole enam, sest meie kõige aktiivsem tüdruk, see daam oli aktiivne, kes liitis meid, lahkus haridussüsteemist, seal olid kõik need põhjused kokku, nii reorganiseerimised koolisüsteemis kui keeleoskamatus, ehkki ta ise oli pooleldi eestlanna, ja igati minu meelest lihtsalt sulgus oma urgu ja ootab järgmist...“

Noorte kodanikukultuuri uuring (Toots, 2011) tõi samuti välja, et vene õppekeele koolide õpetajatele on võrreldes eesti õppekeele koolidega omane üleüldine suurem passiivsus õpilaste koolivälistes tegevustes kaasamisel. Kõigile Eesti õpetajatele on üldiselt omane suhteliselt tagasihoidlik sotsiaalne ja poliitiline tegevus (Toots, 2011).

Kuigi üldiselt nentisid vene õpetajad oma vähest ühiskondlikku aktiivsust, osutades sellele, et neil on keeruline olla õpilastele aktiivse kodanikuna eeskujuks, püüavad nad sellele vaatamata anda õpilaste õpetamisel oma parima. Sotsiaalsetest pädevustest rääkisid õpetajad võrreldes formaalsete kodanikukohustustega suhteliselt vähem. Tegevustest, mida õpilastega ette võetakse, mainiti koristusaktsioone, samuti külastatakse õpilastega erinevaid riigiasutusi (Riigikogu, Euroopa Maja, kohtud), korraldatakse töövarjupäevi, lisaks tehakse projekte, esseekonkursse, kodanikupäeval viktoriine Eesti gümnaasiumiga. Tallinnas on õpetajad noortele korraldanud kohtumisi erinevate riigi esindajatega (Tõnis Lukas, Ene Ergma, teised Riigikogu liikmed). Osades koolides tähistatakse ka 9. maid. Koolitundides õpetatakse meediakriitikat läbi vaatluse ja meedia analüüsi, esseede-arutlust, ajalooõpetuses kasutatakse eri arvamuste esiletoomiseks ning kompromisside leidmiseks rollimänge. Samas tunnetavad õpetajad, et neile esitatakse kõrgeid ootusi, eeldades suuremat panustamist kui tunniandmine, nt projektide tegemine.

Selleks aga pole tihti piisavalt aega ning mõnikord ka oskusi. Vahel tajuvad õpetajad, et heategevusele suunatud tegevustest on noori raske osa võtma saada, sest neil puudub selleks motivatsioon (suhtumine „mis me selle eest saame?“).

Ajalooõpetuses, mis on üks keerulisemaid teemasid vene õppekeelega koolide õpetajatele, peavad õpetajad oma oluliseks rolliks „teravate nurkade silumist“ ehk tekitada õpilastes mõistmist eri arusaamade ning seisukohtade olemasolust, rõhutades absoluutse tõe puudumist. Või nagu üks õpetaja ütles:

*„teravatest nurkadest ringiga mööda minna, viia see ühiskond kompromissini.“
Õppematerjalide, ajalooliste sündmuste faktide esitamisel/tõlgendamisel üritatakse edasi anda ja läbi töötada erinevad alternatiivid, andes lõpliku valiku tegemise õpilastele. Samas tõdetakse sisemist vastuolu ning tõrget õpetada vastuolulisemaid teemasid vaid ühest „riigi“ seisukohast. Järgnevad väljavõtted ilmestavad olukorda:*

„Õelge, kas Te näiteks saate II maailmasõja teemat õpetada Eesti seisukohalt? Mina näiteks ei suuda. Mina annan kaks positsiooni, neil on õigus valida oma.“

„Kui seletad lastele Tartu rahulepingut, kõik on normaalne, kuni jõuad sõnadeni, et Venemaa maksab välja, „aga miks?“ /.../ „aga miks see Venemaa nii palju?“ On Teil niimoodi olnud? - On jah, alati... - Alati? No vot, palun väga, seda ei saa kuidagi kinni mätsida, iga aasta, kui jõuan sinnamaani, mõtlen, et huvitav, kas vaikida sel korral või mitte? Mitte iialgi, mitte iialgi ei saa vaikida.“

„Idee järgi ühiskonnaõpetuse ja ajalooõpetajad, nad mitte et võtsid, vaid nad koormati, ütleksingi kohe sellise sõna, eks ole, koormati kaasaegse ajaloo tõlgendamise rolliga.“

Õpetamisvõtetena kasutatakse grupitööna või individuaalselt tehtavat analüüsi – ühe ja teise seisukoha peamised argumendid, seisukohtade kaitsmine või ümberlukkamine jms.

Ajalooõpetusega seoses tuli välja ka probleem, et vene õppekeelega koolides õpetavad eestlastest ajalooõpetajad pole alati valmis arvestama õpilaste rahvusliku-kultuurilise taustaga ning selle tähtsusega ajalootõlgenduste juures. Tõlgendades ajaloosündmusi ainult ühest (eestlaste) seisukohast, tekitab see vene õpilastes protesti, konflikte ning seeläbi takistab Eesti ühiskonda lõimumist.

„Meil on muidugi olemas eesti ajalooõpetaja, ta on rahvuselt eestlanna, seal tekkisid tõsised konfliktid. Ta ei pea vajalikuks mingitel hetkedel üle minna lihtsalt mingitele üldnimlikele vaadetele, seisukohtadele. Saate aru, ma ütleksin, et ei ole taktitundelist suhtumist.“

„Meil töötavad eesti ajaloolased, tekkis konflikt laste ja õpetaja vahel ... sel määral, et ta lubas endale avalduse kirjutamist Kaposse ja ongi kõik. Mis suhted seal üldse võivad olla õpilaste ja õpetajate vahel?“

See asjaolu rõhutab vajadust vene õppekeelega koolide jaoks eesti ajalooõpetajaid spetsiaalselt ette valmistada, koolitades neid mitmekultuurilise hariduse teemadel. Õpetajad tunnetavad endil olulist ja vastutusrikast rolli õpilaste ettevalmistamisel Eesti ühiskonnas hakkama saamiseks. Nad näevad end „sillana“ Eesti ühiskonna ja kultuuri juurde, püüdes toetada õpilaste eneseteostust ning ühiskonda sulandumist.

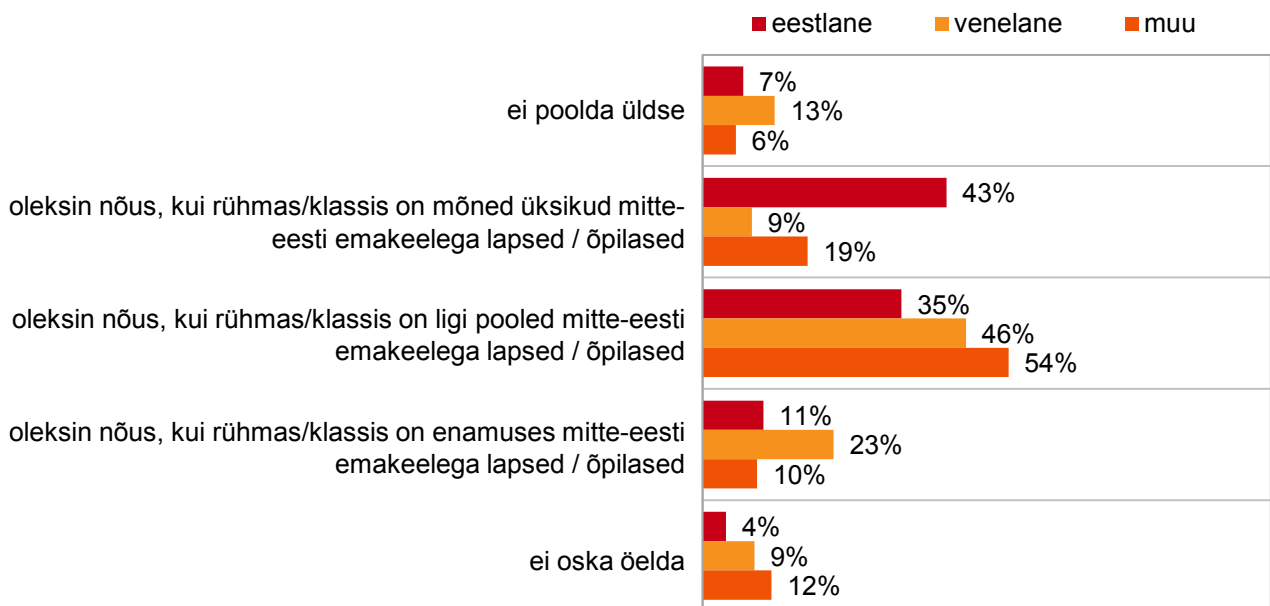
„Me oleme kahe kultuuri kandjad, eks ole. Vene kultuur on meil juba veres, kuid me oleme nagu sild Eesti kultuuri juurde, ja loomulikult teeme me kõik, et anda meie õpilastele võimalus end selles ühiskonnas teostada, sest meil seda teist Eesti kultuuri ... me teeme seda kõik, ja ma arvan, et praegu see õnnestub. Meie lapsed peale meid integreeruvad edukalt, teevad edukalt eksameid.“

Kokkuvõttes tuleb öelda, et kuigi õpetajad peavad oluliseks toetada oma õpilaste sulandumist ühiskonda ning nende tulevast hakkamasaamist, tuleb teravalt esile see, kuivõrd keeruline on neil oma isikliku tasandi probleemide ning häirituse tingimustes, „ühiskonnast ärarebituna“, täita positiivset lõimumise toetaja rolli. Veelgi enam on neil väga raske olla aktiivse kodanikuna oma õpilastele eeskujuks.

2.2.3 ELANIKE VALMISOLEK MITMEKULTUURILISEKS ÕPPEKS

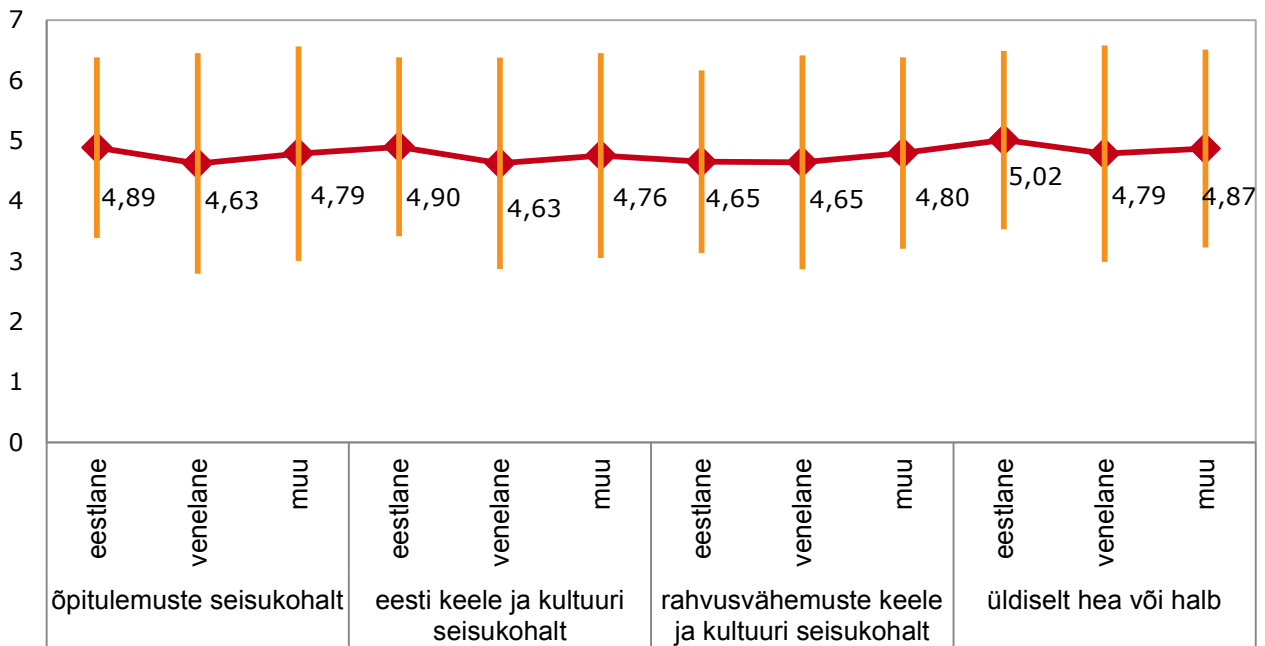
Teine käsitletav teema mitmekeelse õppe korral keskendub lisaks eri keelte(s) õppimisele koolis/lasteaias ka elanikkonna üldisele valmisolekule mitmekultuurilisteks haridusasutusteks. Sellise kultuurilise valmisoleku väljaselgitamiseks esitati uuringu käigus vastajatele terve rida üksikuid väiteid. Joonisel 2.10 on analüüsitud seda, kuivõrd ollakse valmis, et lasteaedades ja koolides õpiksid koos ühes rühmas/klassis erinevast rahvusest või erinevat emakeelt kõnelevad lapsed/õpilased. Tulemused näitavad teatavat ebasümmeetrilisust mitmekeelse ja -kultuurilise hariduse valmisoleku osas – kui eestlased eelistavad mõnda üksikut muu emakeelega last/õpilast klassis või rühmas, siis venelaste ja teiste rahvarühmade esindajate jaoks on eelistatuim olukord selline, kus muu emakeelega õpilased moodustavad rühmast pea poole. Eesti, aga ka teiste postkommunistlike riikide elanike ettevaatlikkus eri rahvusrühmade suhtes on kinnitust leidnud ka varasemates uuringutes (vt nt Masso 2009).

Joonis 2.10. Nõusolek mitmekeelse ja -kultuurilise klassikoosseisuga rahvuse lõikes

Küsites vastajatelt aga konkreetseid aspekte, millest lähtuvalt võidakse pooldada või mitte pooldada mitmekeelset ja -kultuurilist klassi, ilmnes vastuste suhteliselt homogeenne jaotus rahvusrühmade lõikes (dispersioonanalüüsi põhjal pole erinevused statistiliselt olulised, $p \leq .01$). Kui keskvärtused on rahvarühmade seas suhteliselt ühtlaselt jaotunud, siis standardhälve ehk individuaalsete väärtuste hajuvus keskvärtuse suhtes näitab vene rahvusest vastajate mõnevõrra (vt kolmnurkadest väljaulatuvate joonte pikkused joonisel 2.11) heterogeensemaid vastuseid. Sellised vastused näitavad, et venekeelsete vastajate hulgas on veidi väiksem üksmeel, millised võivad olla mitmekeelses ja -kultuurilises klassis õpitulemused, aga ka mõju eesti ja päritolu keelele ja kultuurile.

Joonis 2.11. Valmisolek mitmekeelseks ja -kultuuriliseks klassikoosseisuks eri aspektidest lähtuvalt (keskmised ja standardhälve algsel 5-pallisel skaalal, kus 1 - halb, 7 - hea)

Tulemused annavad tunnistust tugevatest korrelatsioonidest nimetatud nelja erineva ankeedis esitatud küsimuse vastuste vahel ($r > .7$), st kui inimene peab mitmekeelset ja -kultuurilist klassiruumi õpitulemuste seisukohalt heaks, siis antakse positiivne hinnang ka kultuuri ja keele seisukohalt. Aga ka vastupidi, ühte aspekti negatiivselt hinnatuna ollakse tõenäoliselt kriitiline ka teise aspekti osas. Sellised tulemused näitavad, et mitmekeelse ja -kultuurilise klassi osas on elanikel suhteliselt abstraktne ettekujutus ning puudub selge arusaam, kuidas eri õppetööga seotud aspektid ja hariduse üldisem kultuuriline väljund avalduda võiks. Teisalt näitavad korrelatsioonid nende kahe valdkonna vahel – nõusolek mitmekeelseks ja -kultuuriliseks klassiks (mis seoseanalüüside järgi väljendab mh isiklikku valmisolekut) ning üldine hinnang mitmekeelsele ja -kultuurilisele klassile – suhteliselt nõrka seost ($r = 0,174$). Viimane võib tunnistust anda asjaolust, et üldine hinnang on antud sõltumata isiklikest reaalsest eelistustest.

Tabel 2.4. Mitmekeelse ja -kultuurilise klassiruumi eelistused taustatunnuste lõikes (seosekordaja Cramer'i V tulemused, ** $p \leq .001$, * $p \leq .01$)

	isiklik valmisolek mitmekeelseks ja -kultuuriliseks klassikoosseisuks	üldine hinnang mitmekeelsele ja -kultuurilisele klassikoosseisule
rahvus	.248**	.119**
ankeedi keel	.334**	.177**
vanus	.067	.105*
haridus	.086*	.083
kodakondsus	.135**	.066
maakond	.199**	.202**
eesti keele oskus	.146**	.268**
emakeel	.253**	.045
alla 16-aastaste laste arv peres	.083	.053

Tabelis 2.4 on esitatud vastuste jaotus sotsiaal-demograafiliste jt taustatunnuste lõikes. Kui isikliku valmisoleku korral osutus olulisimaks diferentseerivaks teguriks lisaks rahvusele emakeel (eesti emakeelega vastajad eelistavad keelelist eraldatust), siis üldise hinnangu korral eristusid vastused eelkõige eesti

keele oskuse lõikes (mida parem on eesti keele oskus, seda pooldavamad on ka hoiakud). Teiseks sagedamini varieeruvust loovaks faktoriks osutus maakond – Ida-Virumaa (aga ka Jõgevamaa) elanike mõnevõrra madalam kultuuriline avatus võib olla selgitatav tagasihoidlikumate isiklike kultuuriliste kontaktide kaudu. Ka Eesti reaalsed hariduspraktikad pakuvad võimalust omandada haridust eesti või vene keeles. Kolmandates keeltes kõnelevad (uus)immigrandid pole koolides üldiselt domineerivad; kultuuriliselt ja keeleliselt mitmekesise klassiruumiga on harjunud mõned üksikud koolid (nt Tallinna Lilleküla Gümnaasium). Mitmete uuringute tulemused näitavad (Masso, Kello 2012), et võtmepositsiooni omavad siin õpetajad, kellel on võimalus muuhulgas lõimitud aineõppe kaudu eri kultuuriruumi õpilastele tutvustada. Varasemad uuringud (Masso, Kello 2010a) näitavad, et juba teises keeles õpetamise kogemusega ehk eri keelelis-kultuuriliste kontekstidega õpetajate valmisolek täiendavate multikultuurilises klassiruumis vajaminevate didaktiliste ja ainealaste teadmiste omandamiseks on olemas. Veidi problemaatilisem võib haridusasutuste valmisolek olla alushariduse vallas, kus on tegemist teiskeelsele õppele spetsialiseerunud (varem valdavalt venekeelsed) lasteaedade või üksikute rühmadega. Eestikeelsete alusharidusasutuste ettevalmistus võib aga sõltuda pigem lasteaia õppekava prioriteetidest ning õpetajaskonnale kättesaadavatest või eelistatud koolitustest.

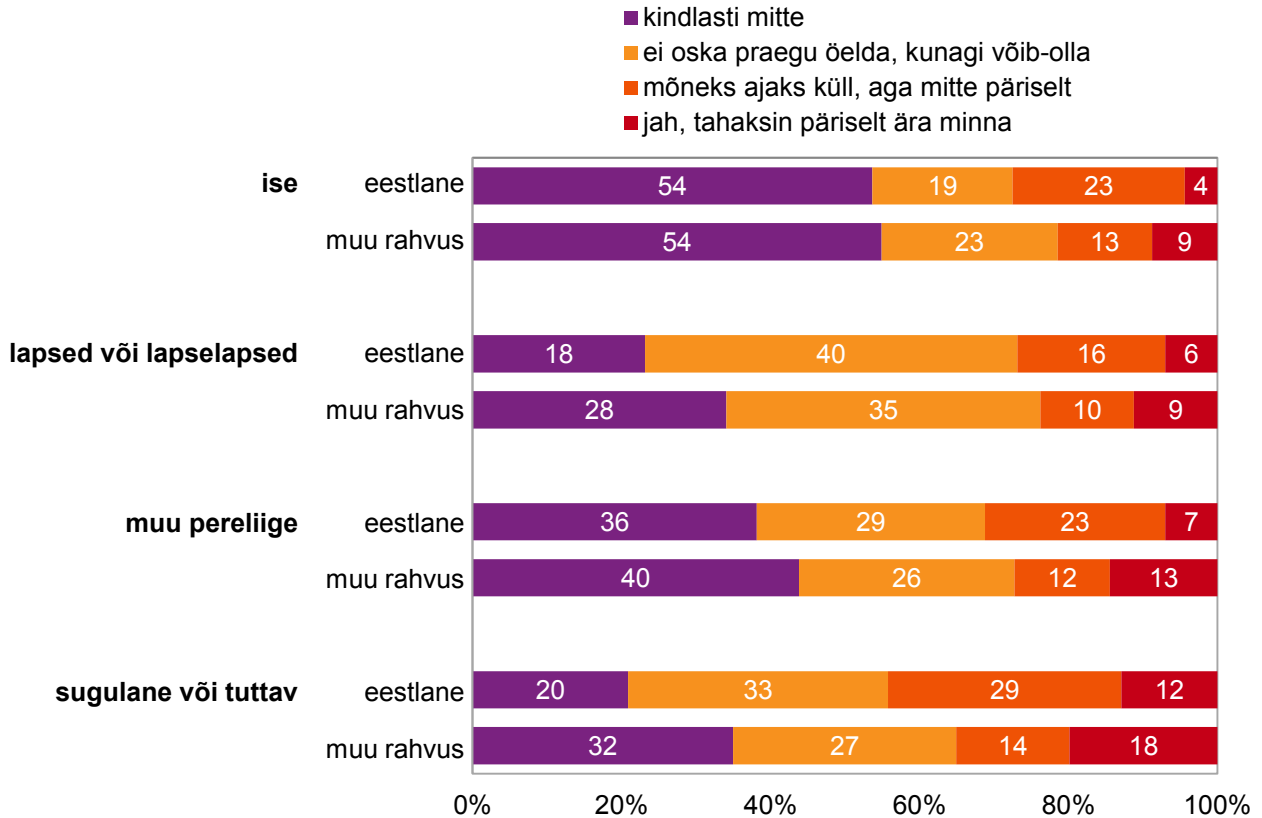
2.3 Haridus ja elanike tulevikustrateegiad

Üheks käesoleva uuringu raames käsitletavaks teemaks olid noorte tulevikukavad, eelkõige füüsiline mobiilsus, soov siduda oma tulevikku Eestiga ning seosetunnet või selle puudumist selgitavad faktorid. Järgnevalt leiavadki analüüsimist esmalt üldised küsimused seoses tuleviku sidumisega Eestiga ning võimalikud Eestist lahkumise põhjused. Teises alapeatükis vaadeldakse lähemalt tulevikukavade ning üldiste hariduslike valikutega seoseid, mh lõimumisprotsessi eri sihtrühmade lõikes.

2.3.1 TULEVIKUKAVAD JA SEOTUS EESTIGA

Järgmiselt jooniselt 2.13 esitatud tulemuste analüüsist ilmneb, et vene rahvusest vastajate hulgas oli mõnevõrra enam neid, kes ise soovisid Eestist lahkuda, püsivalt mujale elama asuda. Siiski on statistiliselt tegemist suhteliselt nõrga seosega (seosekordaja Cramer'i $V=0.169$, $p \leq 0.001$). Sarnased tendentsid ilmsid ka laste või lastelaste või muu pereliikme välismaale kolimise plaanide korral. Kõigi nende tunnuste puhul esineb kõverjooneline seos – kui muu rahvuse esindajad on mõne protsendi võrra enam valinud varianti „jah, tahaksin päriselt ära minna“, siis samamoodi on mõne protsendi võrra enam valitud ka varianti „kindlasti mitte“. Seega ei pruugi ühiskondliku seosetunde puudumine olla omane vaid venekeelsele elanikkonnale, vaid võib iseloomustada majanduslikult ebastabiilset ühiskonda tervikuna; analüüsi tulemused annavad siiski tunnistust mõnevõrra suuremast variatiivsusest vene rahvusest vastajate seas. Teatud ühiskondlike muutustega seotud majandusliku, sotsiaalse ja kultuurilise positsiooni muutuste kajastumist sellises kultuurilises „katkestuses“ ehk ruumilistes eelistustes on näidanud ka varasemate uuringute tulemused (vt nt Masso 2011).

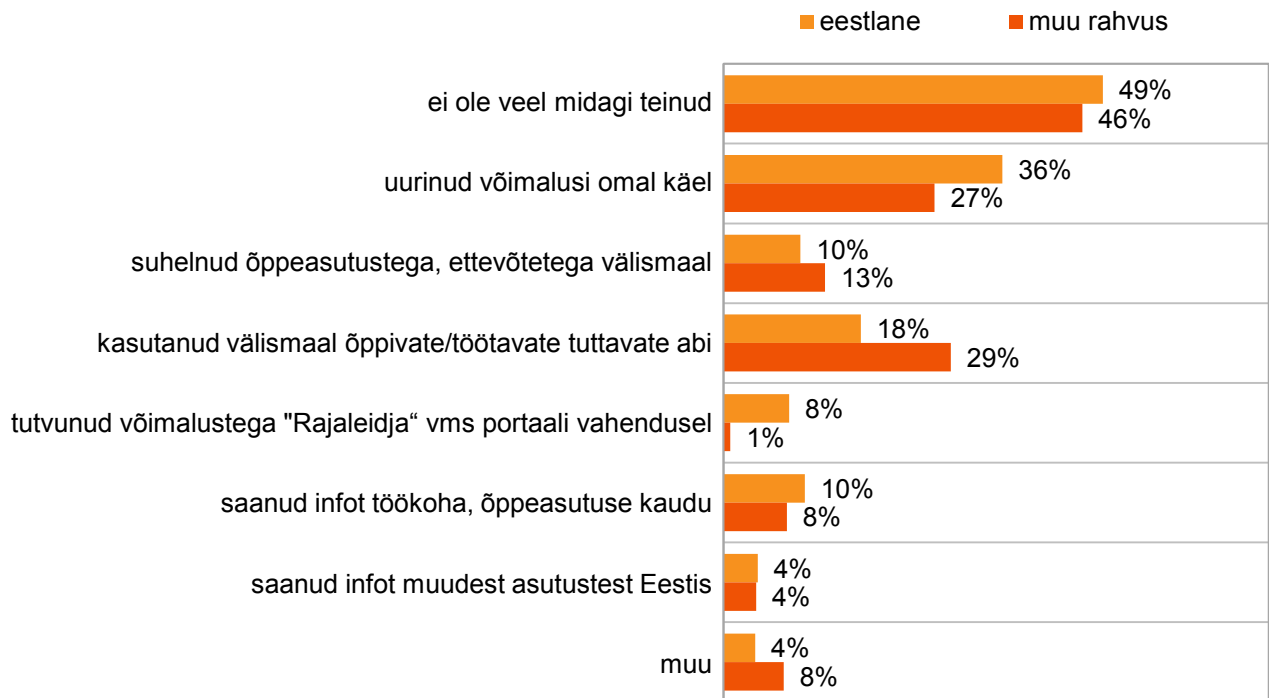
Joonis 2.12. Eestist lahkumise soov rahvuse lõikes

Üldiselt näitavad tulemused, et kui ise soovitakse välismaale minna, siis soovivad Eestist lahkuda ka teised lähedased või pereliikmed (korrelatsioonikordaja $r=.528$), lapsed või lapselapsed ($r=.373$) või sugulased-tuttavad ($r=.334$), vähemalt tuginedes antud uuringus küsitletud vastajate hinnangutele. Seosed on siiski mõnevõrra tugevamad teistest rahvustest inimeste hulgas. Sellised tulemused näitavad, et teistest rahvustest inimeste hulgas võib Eestist lahkumise soov väljendada veidi sagedamini teatud kogukondlikult omaksvõetud käitumismalli.

Lahkumiseks tehtud võimalikke ettevalmistusi uurides ilmnes, et mõningaid praktilisi ettevalmistusi on enam teinud vene rahvusest vastajad (vt joonis 2.13). Nii näiteks on mõnevõrra enam kasutatud välismaal õppivate/töötavate tuttavate abi (protsentide erinevus statistiliselt oluliselt erinev, Cramer'i $V=.228$, $p \leq .05$). Lisaks on ligi kolmandik vastanutest uurinud välismaale minemise võimalusi n-ö omal käel ning kümnendik suhelnud õppeasutustega või ettevõtetega välismaal. Siiski pea pooled, kes käe soleva küsitluse raames vastasid, et soovivad päriselt või mõneks ajaks Eestist lahkuda, polnud ühtki reaalse kolimise sammu ette võtnud. Sellised tulemused näitavad, et tegemist võib olla pigem teatud hoiakute, mitte aga reaalse käitumise väljendamisega.

Joonis 2.13. Välismaale minekuks tehtud ettevalmistused rahvuse lõikes (“jah, tahaksin päriselt ära minna” või “mõneks ajaks küll, aga mitte päriselt” vastanustest, n=359)

Migratsioonisoovide ruumilised eelistused on samuti mõnevõrra ankeedi keele lõikes diferentseeritud. Ühest küljest näitavad analüüsi tulemused, et eestikeelsete vastajate võimalikud emigratsiooni sihtriigid piirduvad mõnevõrra kitsama ringi maadega (esimese, teise või kolmanda eelistusena mainitud kokku 13 erinevat maad), võrreldes venekeelsete vastajatega, kelle migratsioonisoovide ruumiline ulatus on laiem (mainitud 24 erinevat maad). Tabelis 2.5 on esitatud eri keelerühmade poolt sagedamini mainitud maade, kuhu soovitakse emigreeruda, järjestus olulisuse alusel (järjestusest on välja jäetud vaid üksikute vastajate poolt valitud maad (nt Tšehhi, Gruusia, Kuuba, Sloveenia jms)). Tabelist ilmneb, et geograafiliselt lähedasemate põhjamaade (Soome, Rootsi, Norra) ning keeleliselt arusaadavate ingliskeelsete maade (Inglismaa, Ameerika) osas on eesti- ja venekeelsete eelistused suhteliselt sarnased. Kuigi Austraalia on mõlemale rühmale olnud üheks soovitud emigratsiooni sihtriigiks, siis maa olulisus on eestikeelsete vastajate jaoks olnud märgatavalt kõrgem. See-eest Venemaad, mis asub venekeelsete vastajate jaoks maade järgjastuses kõrgel kolmandal kohal, pole eestikeelsed vastajad üldse ankeedis märkinud. Nimetatud tulemuste tõlgendamisel tuleb siiski arvestada asjaoluga, et tegemist on soovidega, mis ei pruugi väljenduda reaalses käitumises. Venekeelse elanikkonna, mh ka noorte mõningast Venemaale orienteeritust näitavad ka varasemate uuringute tulemused. Näiteks eesti ja vene õppekeele koolide abiturientide hulgas 2008. aastal läbi viidud uuringute tulemused annavad tunnistust (Masso 2009) venekeelsete abiturientide mõnevõrra suuremast soovist minna tööle või õppima Venemaale, aga ka teistesse riikidesse.

Tabel 2.5. Migratsioonisoovide ruumilised eelistused*

	kokku	ankeedi keel	
		eesti	vene
Soome	1	1	2
Inglismaa	2	2	1
Austraalia	3	3	13
Ameerika	4	5	7
Norra	5	6	5
Rootsi	6	8	6
Saksamaa	7		4

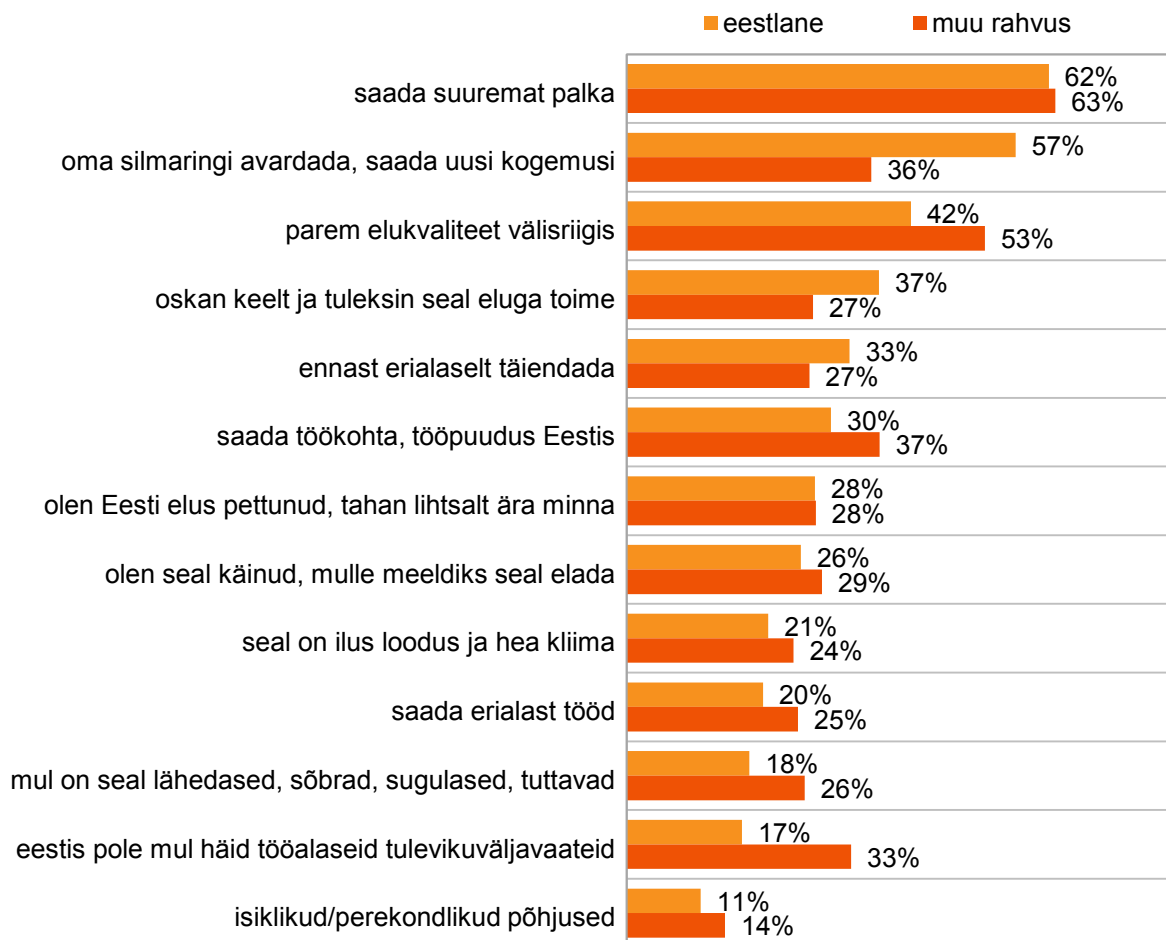
Tabel 2.5. Migratsioonisoovide ruumilised eelistused*

	kokku	ankeedi keel	
		eesti	vene
Venemaa	8		3
Kanada	9	4	
Itaalia	10	7	
Hispaania	11	9	8
Šveits	12		12
Iirimaa	13		9
Taani	14		10
Prantsusmaa	15		11
Portugal	16		
Belgia	17		14

* Riikide järjestus emigratsiooni eelistuste järgi (1 - kõige olulisem). Esitatud on vaid protsentuaalselt enam esindatud riigid.

Eestist võimaliku lahkumise põhjused on rahvusrühmade lõikes universaalsed, st nii eestlased kui ka teiste rahvusrühmade esindajad on eelkõige välja toonud tööst tulenevaid põhjendusi (vt joonis 2.14). Statistiliselt olulised erinevused rahvusrühmade lõikes ilmnevad kahe põhjuse osas – soov oma silmaringi laiendada ja uusi kogemusi saada on olulisem põhjus olnud eestlastel (Cramer'i $V=0.188$, $p \leq 0.001$), samas kui heade tööalaste tulevikuväljavaadete puudumine Eestis on põhjenduseks olnud enam teiste rahvusrühmade esindajatel (Cramer'i $V=0.176$, $p \leq 0.001$). Sellised tulemused näitavad kahte erinevat mobiilsuse strateegiat – ilmajäetusele või võimalustele orienteeritust, või teisisõnu vene rahvusest inimeste instrumentaalseid ning eesti rahvusest indiviidide sümboolseid igapäevaseid toimetulekustrateegiaid.

Joonis 2.14. Välismaale elama asumise põhjused rahvuse lõikes (“jah, tahaksin päriselt ära minna” või “mõneks ajaks küll, aga mitte päriselt” vastanutest)

Tabelis 2.6 on joonistel eelnevalt analüüsitud seoseid lisaks rahvusele / ankeedi keelele ka teiste taustatunnuste lõikes. Võrdlevad andmed seosekordaja Cramer'i V lõikes viitavad, et kuigi joonistelt ilmnes, et rahvus ja ankeedi keel on tulevikustrateegiate eristamisel olulised, siis mõnevõrra tugevam on seosekordaja vanuse korral. Kolmemõõtmelised seoseanalüüsid kinnitasid ka hüpoteesi, et rahvuslikud erinevused ilmnevad vaid kõige nooremas vanuserühmas 15–24, kus venekeelsete vastajate hulgas on enam püsivalt Eestist lahkuda soovijaid, samas kui eestikeelsed noored soovivad lahkuda vaid mõneks ajaks. Vanemate vanuserühmade korral ankeedi keele lõikes statistiliselt olulised erinevused puudusid. Mõnevõrra avatumad välismaale mineku suhtes ja ka veidi sagedamini on selleks ettevalmistusi teinud Tallinnast pärit vastajad. Seosed teiste sotsiaal-demograafiliste taustatunnuste lõikes on arvuliselt nõrgemad või pole statistiliselt olulised.

Tabel 2.6. Eestist lahkumise soov ja põhjused taustatunnuste lõikes (seosekordaja Cramer'i V tulemused, ** $p \leq 0.01$, * $p \leq 0.1$)

	soovin Eestist lahkuda, püsivalt mujale elama asuda	on teinud Eestist lahkumiseks ettevalmistusi	lahkumise põhjused: tööalased	lahkumise põhjused: enesetäiendamise ja uued kogemused	lahkumise põhjused: palk ja elukvaliteet	lahkumise põhjused: meeldivus	lahkumise põhjused: perekondlikud jms sidemed
rahvus	.169**	.025	.079*	.003	.038	.047	.022
ankeedi keel	.163**	.040	.074*	.020	.029	.030	.006
vanus	.232**	.211*	.172**	.161**	.164**	.198**	.098*
haridus	.084*	.107	.150**	.074	.074	.110*	.087
kodakondsus	.112**	.097	.067	.036	.047	.053	.01
maakond	.162**	.287*	.162**	.252**	.207**	.231**	.165**
eesti keeleoskus	.092	.097	.116	.052	.064	.079	.042
emakeel	.145**	.050	.083	.029	.043	.040	.027
alla 16-aastaste laste arv peres	.107**	.094	.093	.113	.091	.064	.075

2.3.2 HARIDUSLIKUD STRATEEGIAD

Lisaks eelnevas alapeatükis esitatud üldisele ülevaatele tulevikukavadest on analüüsitud veidi detailsemalt Eestist lahkumise soovide seoseid hariduslike valikutega, muuhulgas ka lõimumise sihtrühmade lõikes. Järgnevalt tabelist 2.7 ilmnevad statistiliselt olulised, kuid suhteliselt nõrgad seosed hariduslike hoiakute ning Eestist lahkumissoovide vahel. Negatiivne korrelatsioon arvatud koondindeksite soov *Eestist lahkuda* ning *kvaliteetse hariduse kättesaadavus venekeelsetele noortele* puhul näitab, et mida madalamad on hinnangud kvaliteetse hariduse kättesaadavuse osas, seda enam on väljendatud soovi Eestist lahkuda. Siiski on statistilises mõttes tegemist suhteliselt nõrga seosega, mistõttu Eestist lahkumise soovid on lisaks haridusele selgitatavad ka mitmete teiste taustatunnuste kaudu (vt tabel 2.6 eelmises alapeatükis). Siiski võib seos haridusega olla siin kaudne, nt tööalaseid lahkumispõhjuseid oli mõnevõrra enam märkinud keskeri- või kutseharidusega vastajad.

Tabel 2.7. Hariduslike hoiakute ja Eestist lahkumissoovide seosed (Spearman'i korrelatsioonikordajad) ** $p \leq 0.001$,

	kvaliteetse hariduse kättesaadavus venekeelsetele noortele	haridusse investeerimise oluliseks pidamine	soov Eestist lahkuda	võimaluste selgitamine Eestist lahkumiseks
kvaliteetse hariduse kättesaadavus venekeelsetele noortele	1	0,037	-0,156**	-0,078**
haridusse investeerimise oluliseks pidamine	0,037	1	-0,006	-0,086**
soov Eestist lahkuda	-0,156**	-0,006	1	0,393**
võimaluste selgitamine Eestist lahkumiseks	-0,078**	-0,086**	0,393**	1

Järgnevas tabelis 2.8 on analüüsitud Eestist lahkumise soove lisaks hariduslikele hinnangutele ka teistes seostes. Arvutuslike indeksite põhjal tehtud lineaarse regressiooni tulemustest ilmneb, et töökoha ja majanduskriisiga seotud hinnangud pole Eestist lahkumise soovide selgitamisel statistiliselt olulised (uue töökoha saamise võimalikkuse korral on seos küll statistiliselt oluline – vt veergu p, kuid seos on nõrk – vt Beeta-kordaja madalat väärtust). Sarnaselt on seos suhteliselt tagasihoidlik enesehinnangulise informeerituse korral. See-eest statistiliselt olulised ning ka veidi tugevamad seosed ilmnevad ühiskondlikku sidusust kirjeldavate tunnuste korral. Näiteks mida enam usaldatakse riiklikke institutsioone, seda väiksema tõenäosusega väljendatakse Eestist lahkumise soove. Kuigi ka osalust märkivad tunnused (poliitiline aktiivsus, osavõtt kultuuri ja spordi suurüritustest) on statistiliselt oluliselt seotud Eestist lahkumise sooviga, on tegemist suhteliselt nõrga seosega, st ka aktiivsete osalejate hulgas võib olla lahkuda soovijaid. Sarnaselt tabeliga 2.7 on seosed lahkumissoovi ning hariduslike hinnangute vahel suhteliselt nõrgad.

Tabel 2.8. Eestist lahkumise soovide selgitamine taustatunnuste kaudu (lineaarne regressioon)

* $p \leq 0.05$, ** $p \leq 0.01$, *** $p \leq 0.001$

	standardiseeritud Beeta-kordaja	t	p
enesehinnanguline informeeritus	-0,054	-2,078	*
uue töökoha saamise võimalikkus	0,063	2,200	*
majanduskriisi negatiivne mõju töökohale	0,039	1,515	
institutsioonide usaldamine	-0,126	-4,687	***
poliitiline aktiivsus	0,072	2,605	**
osavõtt kultuuri ja spordi suurüritustest	0,057	2,075	*
sallivus	0,028	1,098	
kvaliteetse hariduse kättesaadavus venekeelsetele noortele	-0,087	-3,267	***
haridusse investeerimise oluliseks pidamine	0,021	0,827	
keelteoskus	0,228	7,996	***
vanus	-0,118	-4,137	***

Kuigi tabelis 2.6 esitatud seosekordajate analüüsi põhjal oli vanus üks olulisemaid Eestist lahkumise soovi diferentseerijaid, siis regressioonanalüüsis oli vanus veidi vähem oluline migratsioonisoovide selgitamisel (võrreldes nt institutsioonide usaldamisega). Selliste erinevuste taga on kasutatud meetodite eripärad. Regressioonanalüüs võimaldab eri tunnuste koosmõjusid nn „kontrolli all hoida“ ning seeläbi analüüsida taustatunnuse nn „puhast mõju“ sõltuvale tunnusele ehk antud juhul Eestist lahkumise soovile. Sisuliselt tähendavad sellised tulemused, et kuigi noorte hulgas on enam Eestist lahkuda soovijaid, on väljarändamise taga pigem vähene seotus Eestiga. Tabelis esitatud näitajatest on aga kõige enam Eestist lahkumise soovi iseloomustavaks tunnuseks keelteoskus, st mida paremaks hinnatakse enda keelteoskust,

seada enam on väljendatud ka soovi Eestist lahkuda. Sellised tulemused näitavad, et Eestist lahkumise ajendiks ei pruugi olla suutmatus eesti keelt õppida, vaid kombineeritud on ühest küljest teatud pettumus Eesti riigis ning teisest küljest mitmete keelte oskusest tulenev instrumentaalne võimalus hakkamasaaamiseks teises riigis, ja/või keelteoskusega sageli kaasnev kultuuriline valmisolek³.

Peatükis 7 leiavad põhjalikumalt analüüsimist lõimumisprotsessi tulemuslikkus ning sihtrühmad klasteranalüüsi meetodil. Klasterite kirjelduse leiab alapeatükist 7.3.

Analüüsides seoseid erinevatesse lõimumisklastritesse kuulumise ning hariduslike eelistuste vahel, ilmnemid mitmed statistiliselt olulised seosed. Nt seos klasterisse kuuluvuse ning eelistatava õppekeele osas põhihariduse omandamisel (Cramer'i $V=0.146$, $p \leq 0.001$) näitas, et vene keeles eelistab haridust omandada mõnevõrra sagedamini „lõimumata“ ning „vähelõimunud“ (erinevused teiste rühmadega u 20%). Samavõrra enam soovib omakorda haridust eesti keeles omandada A- ja C-klaster ehk „edukalt lõimunud“ ning „eestikeelne aktiivne kriitiline“. Sarnased keele-eelistuse erinevused ilmnemid ka kõrghariduse korral (Cramer'i $V=0.166$, $p \leq 0.001$). Ka siin eelistasid umbkeelsed ja vähelõimunud venekeelset haridust, kui samal ajal edukalt lõimunud ja eestikeelne aktiivne võõrdunud, aga ka venekeelne Eesti patrioot eelistaksid endale või oma lastele/lapselastele eestikeelset kõrgharidust. Seosed on statistiliselt veelgi tugevamad eesti õppekeelega gümnaasiumi eelistamise korral (Cramer'i $V=0.244$, $p \leq 0.001$). Teistest keskmiselt ligi poole võrra enam eelistavad eestikeelset gümnaasiumi endale või oma lastele/lapselastele „eestikeelsed aktiivsed kriitilised“ ehk klaster C. Samas peab „edukalt lõimunu“ enda või oma laste jaoks veidi sagedamini võimalikuks ka osalise või täielikult ingliskeelse õppega gümnaasiumi (Cramer'i $V=0.210$, $p \leq 0.001$), kui samal ajal „vähelõimunud“ ning „lõimumata“ hinnangul ei pruugi nad ise üldse gümnaasiumihariduseni jõuda (Cramer'i $V=0.220$, $p \leq 0.001$).

Eri sihtrühmi ühendavad hinnangud (ehk teisisõnu protsentuaalsed erinevused hinnangutes pole statistiliselt olulised) kõrghariduse eelistamise, venekeelsetele noortele hariduse kättesaadavuse ning keelekümblusklasside eelistuste osas. Samuti pole eri klasterite esindajate vastused diferentseeritud selles osas, kuivõrd avatud/suletud ollakse mitmekeelse ja -kultuurilise klassiruumi suhtes. Kuigi Eestist lahkumise osas on seos klasterkuuluvusega statistiliselt oluline (Cramer'i $V=0.137$, $p \leq 0.05$), on seos otseselt selgitatav vanuse kaudu – „eestikeelsete aktiivsete kriitiliste“ hulgas on enam Eestist püsivalt lahkuda soovijaid, kuna klasterisse kuulubki enam mobiilsusele avatud 15–34-aastaseid.

3 Rahvast pole küll antud mudelisse esitatud, kuid ka rahvuse lisamisel ilmnemid multinoomse logistilise regressioonanalüüsi tulemusena, et rahvustunmus oli küll statistiliselt oluline Eestist lahkumise soovi selgitamisel, kuid tegemist oli suhteliselt nõrga seosega.

Kokkuvõte

Eesti elanikkonnale on tervikuna iseloomulik suhteliselt kõrge hariduse väärtustamine, mis ühendab ka eri rahvusest elanikke ning eri põlvkondi. Siiski on vene emakeelega vastajad olnud eesti emakeelega vastajatest enam kriitilised kvaliteetse hariduse kättesaadavuse osas, seda eelkõige kõrghariduse korral. Eri emakeelega vastajate hinnangud on olnud aga suhteliselt üksmeelsed, et eesti keele õppimisega (või eestikeelse õppega) tuleks alustada võimalikult varakult, mistõttu ollakse suhteliselt positiivselt meelestatud ka eestikeelse lasteaia suhtes. Kultuuriliselt veidi ettevaatlikumad on olnud nooremad vastajad (lapsevanemad), kes mõnevõrra sagedamini eelistaksid keelepõhiselt eristatud lasteaedasiid. Venekeelse põhihariduse eelistamise põhjused on enamasti keelekesksed (võimalused omandada teadmisi emakeeles, heade ainealaste teadmiste tagamine).

Läbiviidud seoseanalüüsid näitavad, et kõige enam on hariduslikud hoiakud diferentseeritud ankeedi keele ning maakonna lõikes. Siiski iseloomustab ankeedi keelt diferentseeriva tegurina ka kõige suurem hajuvus, st kui teatud hoiakute osas on keelelised erinevused olnud suhteliselt suured (nt valmisolek mitmekeelseks ja -kultuuriliseks klassikooosseisuks, kvaliteetse gümnaasiumihariduse kättesaadavus), siis teiste küsimuste osas on olnud erinevused väiksemad (nt keskharidus kui endale või oma järglastele soovitud lõplik haridustase) või puudunud üldse (nt alusharidusse investeerimise olulisus). Väiksemad on olnud erinevused eri küsimuste puhul keskmiselt vanuse, rahvuse ning emakeele lõikes.

Analüüsi tulemused näitavad, et ühiskondliku seotunde puudumine ei pruugi omane olla vaid vene rahvusest vastajatele. Siiski võib suurem variatiivsus vene rahvusest vastajate hulgas seoses Eestist lahkumise soovidega tunnistust anda väga tugeva ja väga nõrga seotundega elanikerühmade olemasolust. Rahvuste lõikes ilmnevad ka erinevad mobiilsuse strateegiad – eesti rahvusest vastajatel pigem võimalustele, vene rahvusest vastajatel pigem ilmajätusele orienteeritus. Siiski väljenduvad rahvuslikud erinevused vaid kõige nooremas vanuserühmas ehk 15–24-aastaste seas, kus venekeelsete vastajate hulgas on enam püsivalt Eestist lahkuda soovijaid, samas kui eestikeelsed noored soovivad lahkuda vaid mõneks ajaks. Eestist lahkumise soovid võivad kaudselt olla seotud noorte tehtud hariduslike valikutega või olemasolevate haridusvõimalustega. Nii olid nt tööalaseid põhjuseid Eestist lahkumiseks enam märkinud keskeri- või kutseharidusega vastajad. Tugevamalt on Eestist lahkumise soovid seotud teiste Eesti ühiskonna sidusust väljendavate tunnuste osas, nagu nt usaldus riiklike institutsioonide vastu.

KASUTATUD KIRJANDUS

Jakobson, V. (2009). 2008. aasta kevadel vene õppekeelelega gümnaasiumite juhtide seas läbi viidud küsitluse aruanne, uurimisprojekti „Vene õpilane venekeelse üldhariduskooli eestikeelses õppes (2008–2011)“ raames, [www] http://www.ut.ee/curriculum/projektid/Vene_opilane”

Kello, K. (2009). 2008. aastal õpetajate, õpilaste ja koolijuhtide seas läbi viidud fookusgruppide aruanne, uurimisprojekti „Vene õpilane venekeelse üldhariduskooli eestikeelses õppes (2008–2011)“ raames, [www] http://www.ut.ee/curriculum/projektid/Vene_opilane”

Noorte kodanikukultuur kümme aastat hiljem. Eesti tulemused IEA Rahvusvahelises kodanikuhariduse uuringus ICCS 2009. (2011). / Toim A. Toots. Tallinn: TLÜ Riigiteaduste Instituut.

Masso, A. (2009). A Readiness to Accept Immigrants in Europe? Individual and Country-Level Characteristics. – *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol 35, Issue 2, pp. 251–270.

Masso, A. (2011). Rethinking of Social Space: Generational and Ethnic Differences in Estonia. – *Geopolitics*, Vol 16, iss. 4, pp. 902–925.

Masso, A. (2012). Linguistic Diversity in Practice: Educational Achievement in Estonia, artikkel vastu võetud avaldamiseks ajakirjas *The International Journal of the Humanities*.

Masso, A., Kello, K., (2010a). 2009. a kevadel vene õppekeelelega gümnaasiumite õpetajate ja 11. klassi õpilaste seas läbi viidud küsitluse aruanne, uurimisprojekti „Vene õpilane venekeelse üldhariduskooli eestikeelses õppes (2008–2011)“ raames, [www] http://www.ut.ee/curriculum/projektid/Vene_opilane.

Masso, A., Kello, K., (2010b). Implementing Educational Changes: Teachers' Attitudes Towards the Transition to Estonian as a Language of Instruction in Russian-Medium Schools. – *Teacher's Personality and Professionalism*. / Eds. J. Mikk, M. Veisson, P. Luik. *Estonian Studies in Education*, Vol 2, pp. 53–71. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag.

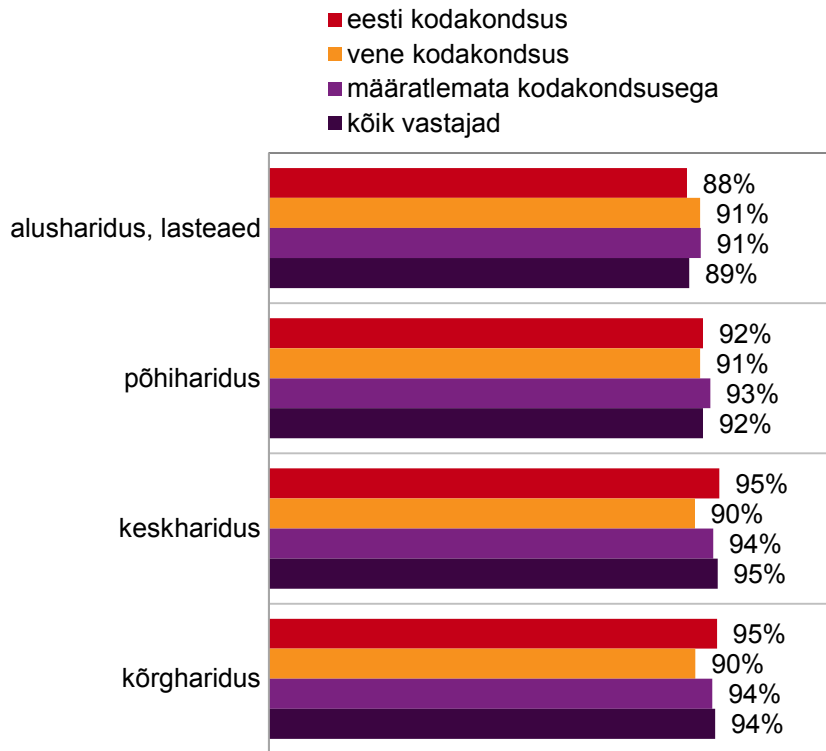
Saar, E. (2008). Peatükk „Haridus“. Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring 2008. Tallinn: Integratsiooni Sihtasutus ja Rahvastikuministri Büroo.

Salvet, S. (2012). Venekeelsete gümnaasiumide üleminek eesti õppekeelele eesti- ja venekeelses Delfis 2007–2011. Tartu Ülikooli Ajakirjanduse ja Kommunikatsiooni Instituut. [Seminaritöö]. Tartu.

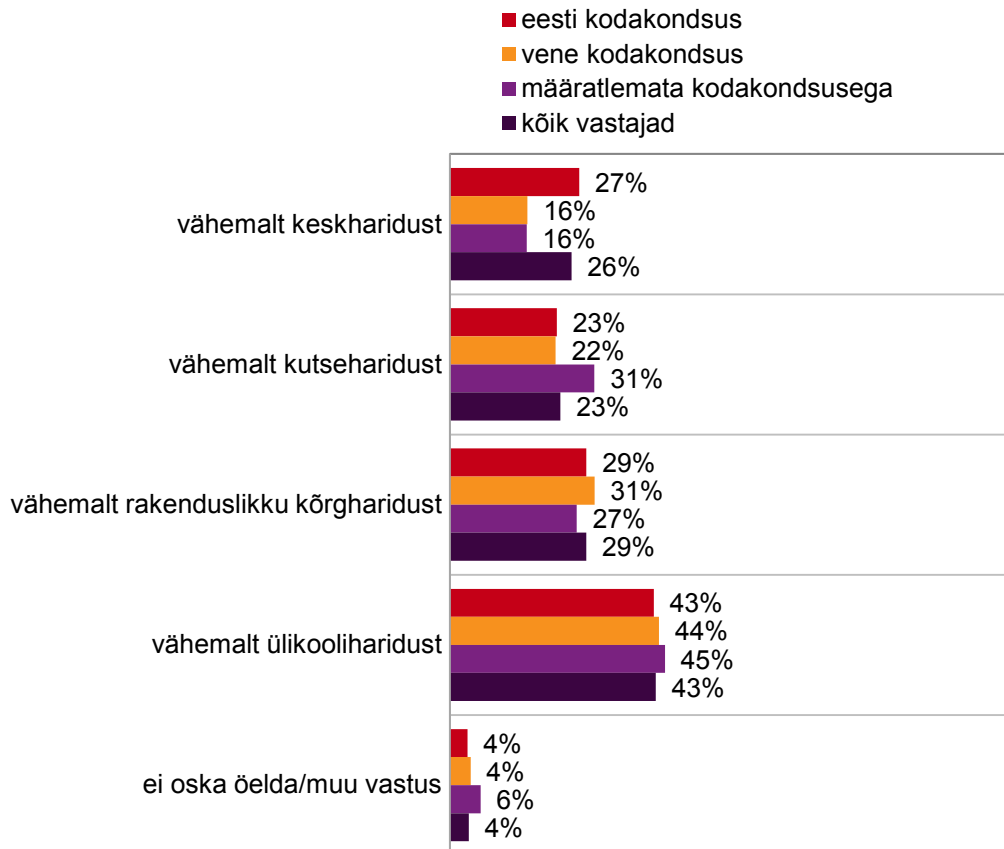
Vihalemm, T., Siiner, M., Masso, A. (2011). Sissejuhatus: keeleoskus inimarengu tegurina. Introduction: Language Skills as a Factor in Human Development. – *Eesti Inimarengu Aruanne 2010/2011. Estonian Human Development Report 2010/2011*. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu, lk 116–118.

Lisad. Täiendavad mitmemõõtmelised analüüsid

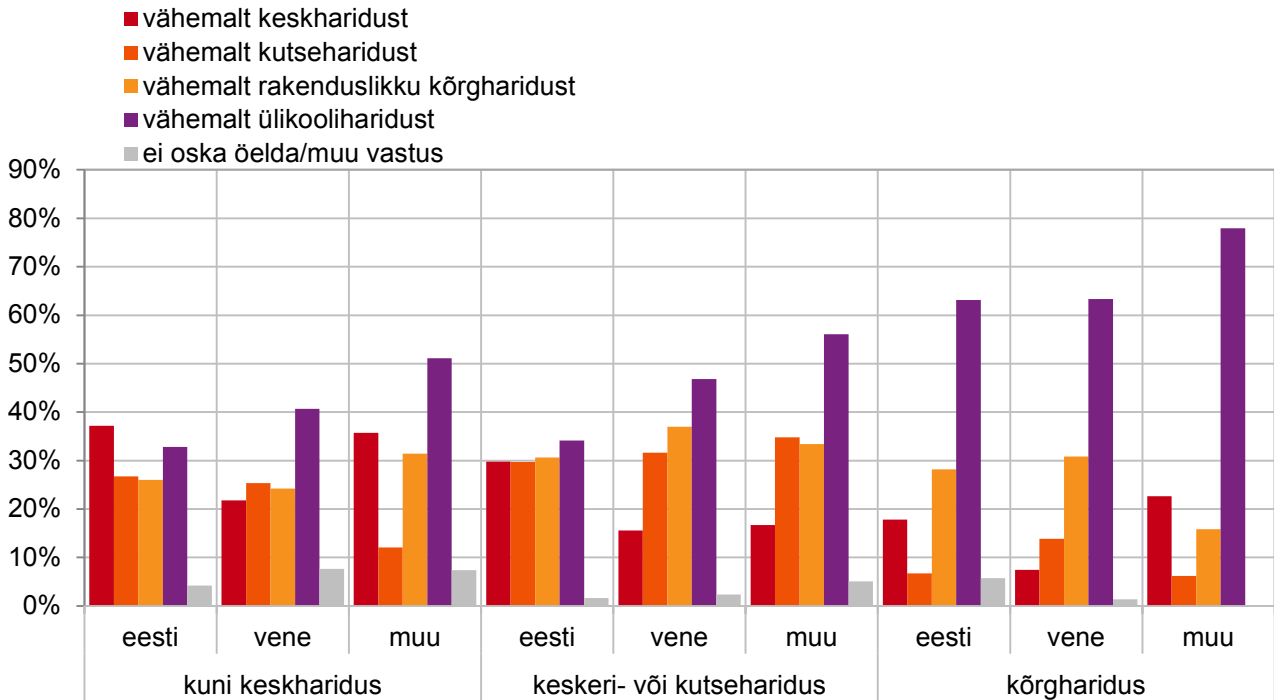
Lisa joonis 2.1. Haridusse investeerimise olulisus kodakondsuse lõikes (% pigem ja väga oluline)

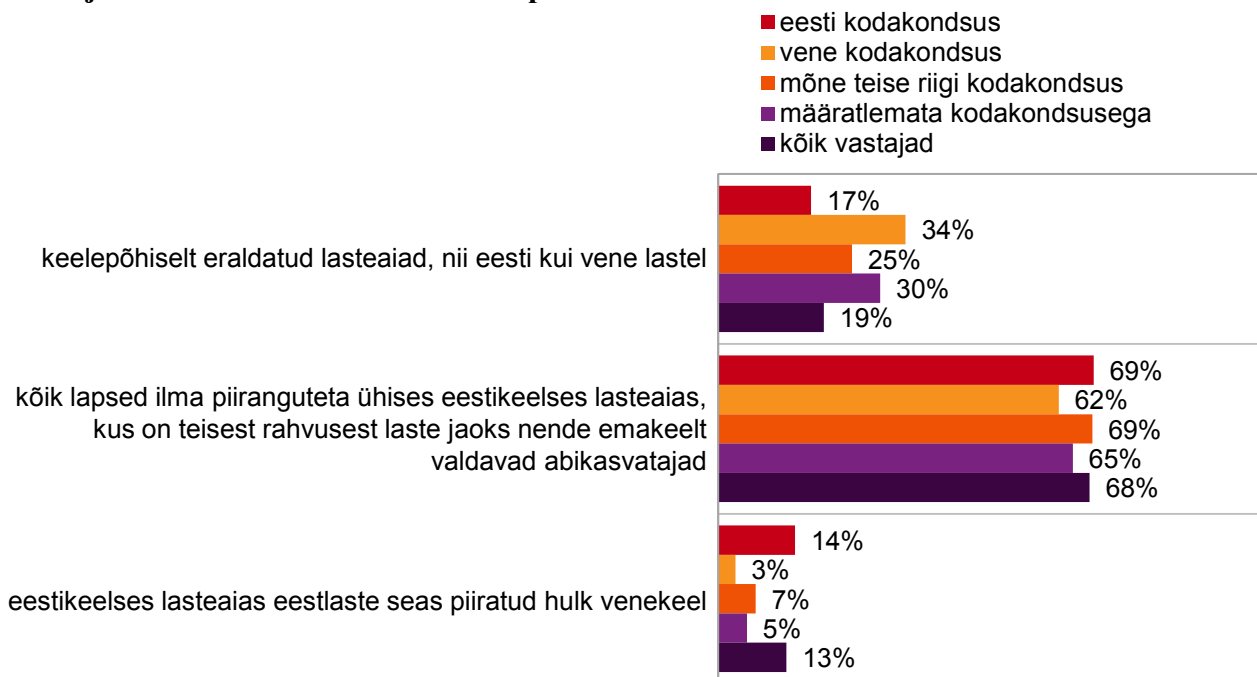
Lisa joonis 2.2. Soovitud haridustase kodakondsuse lõikes

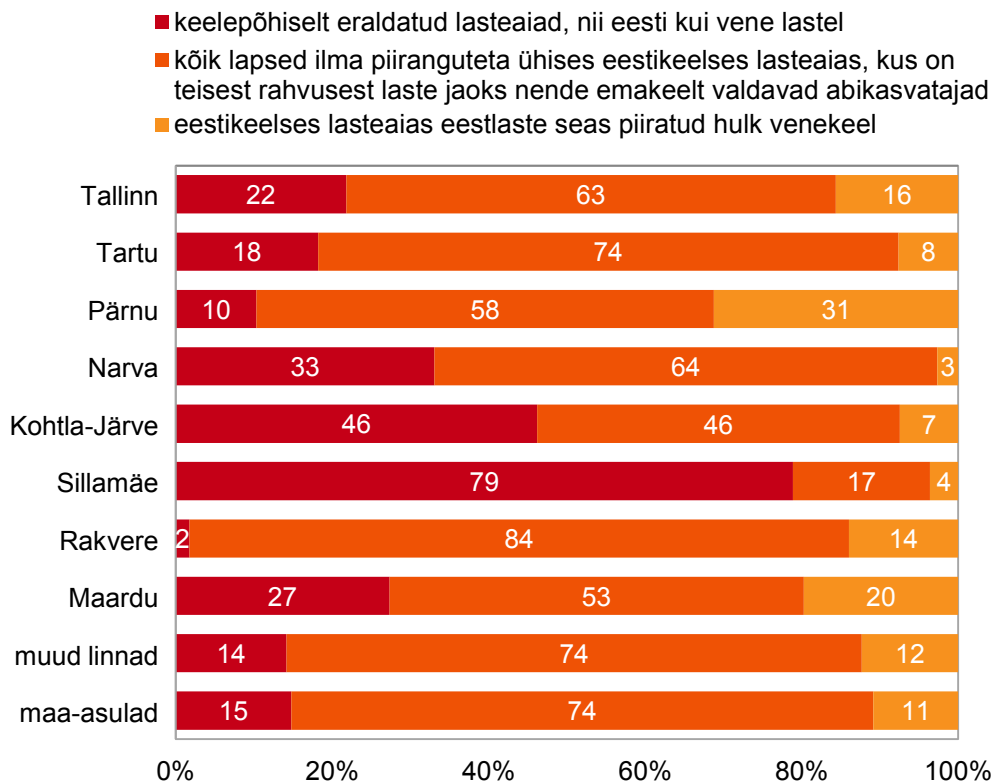
Lisa joonis 2.3. Soovitud haridustase vastaja hariduse ja emakeele lõikes, %

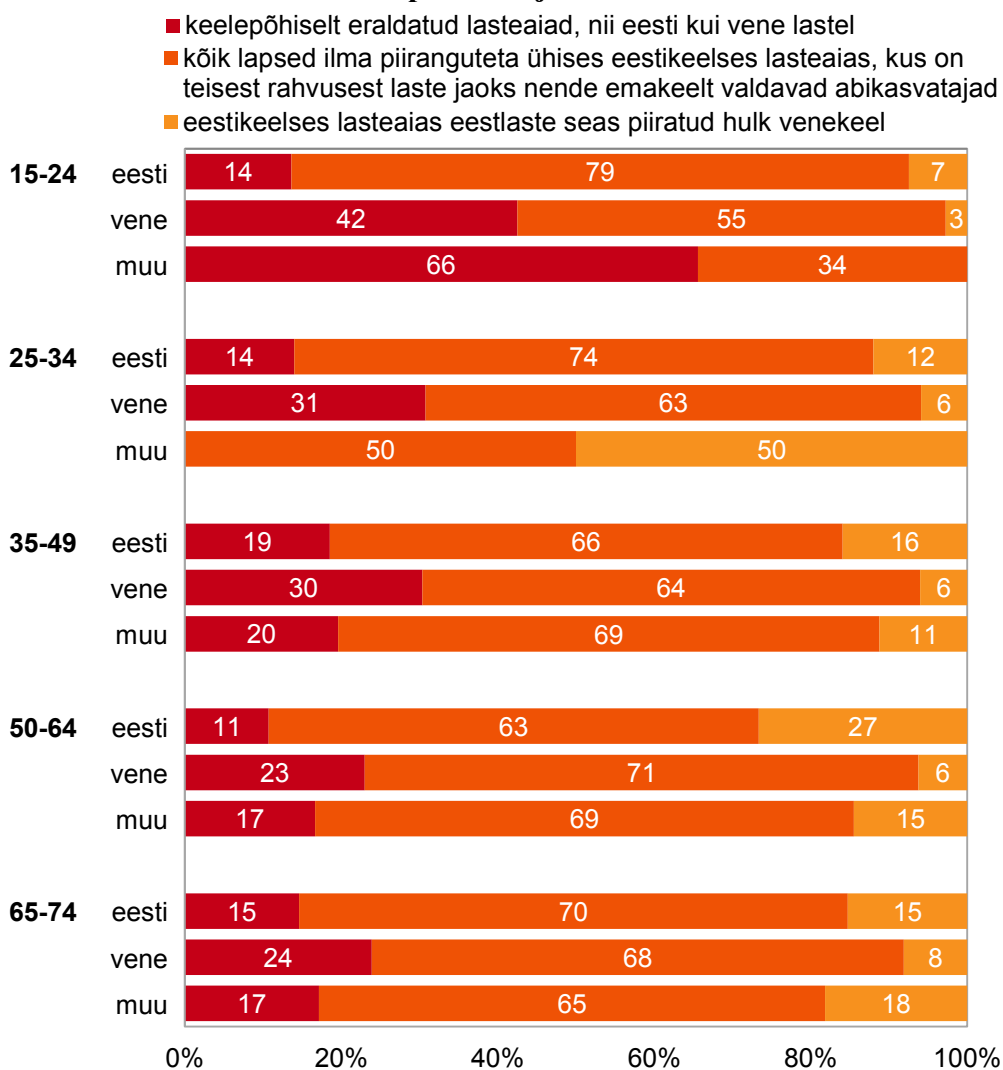
Lisa joonis 2.4. Eelistatud lasteaiatüüp kodakondsuse lõikes

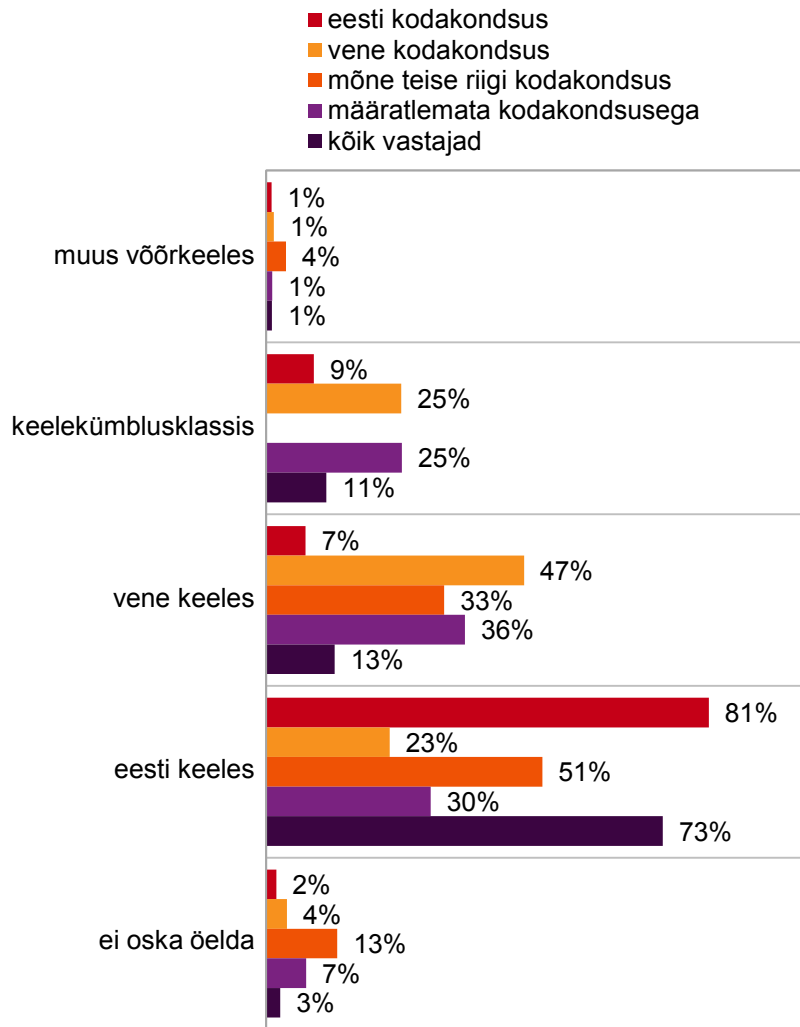
Lisa joonis 2.5. Eelistatud lasteaiatüüp piirkonna lõikes

Lisa joonis 2.6. Eelistatud lasteaiatüüp vanuse ja emakeele lõikes

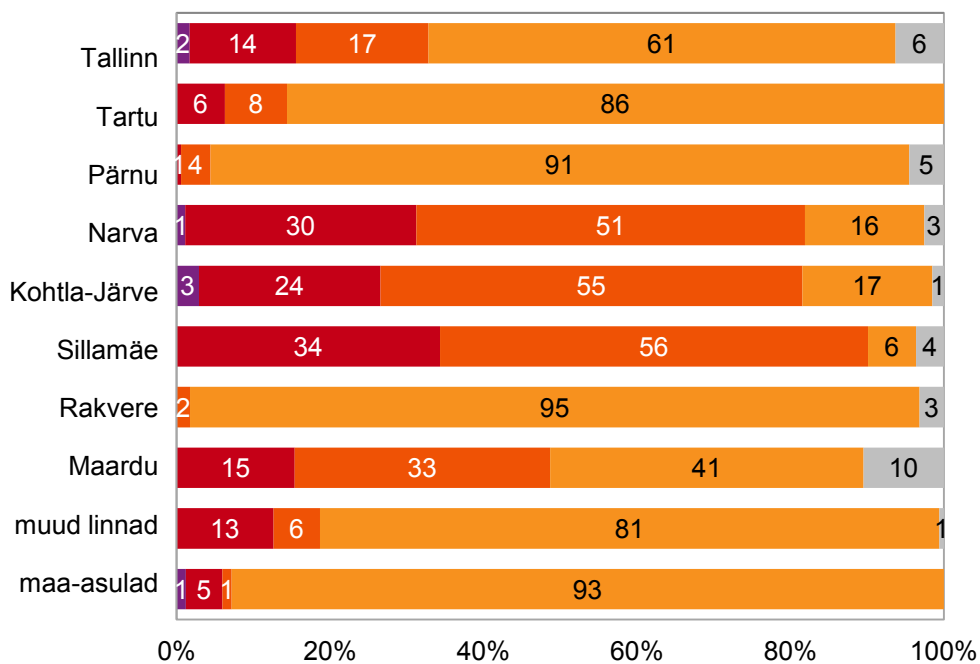

Lisa joonis 2.7. Eelistatud põhihariduse keel kodakondsuse lõikes

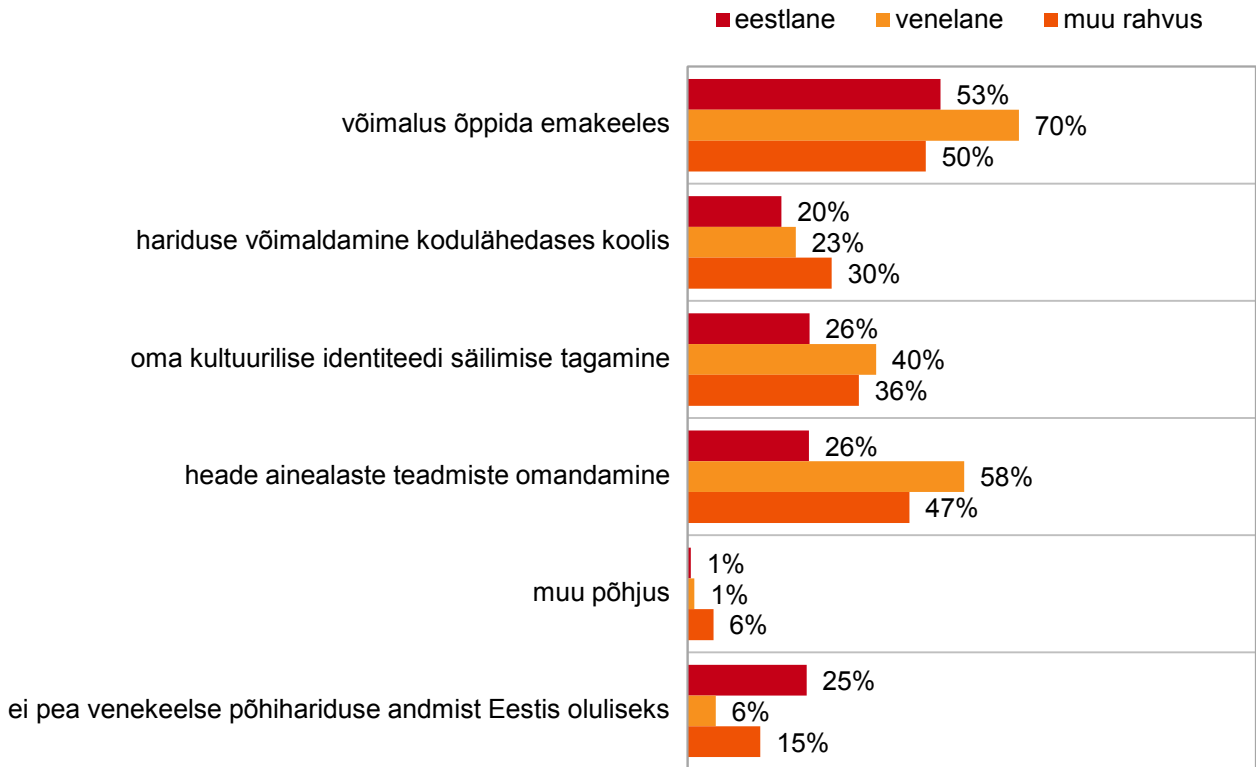

Lisa joonis 2.8. Eelistatud põhihariduse keel piirkonna lõikes

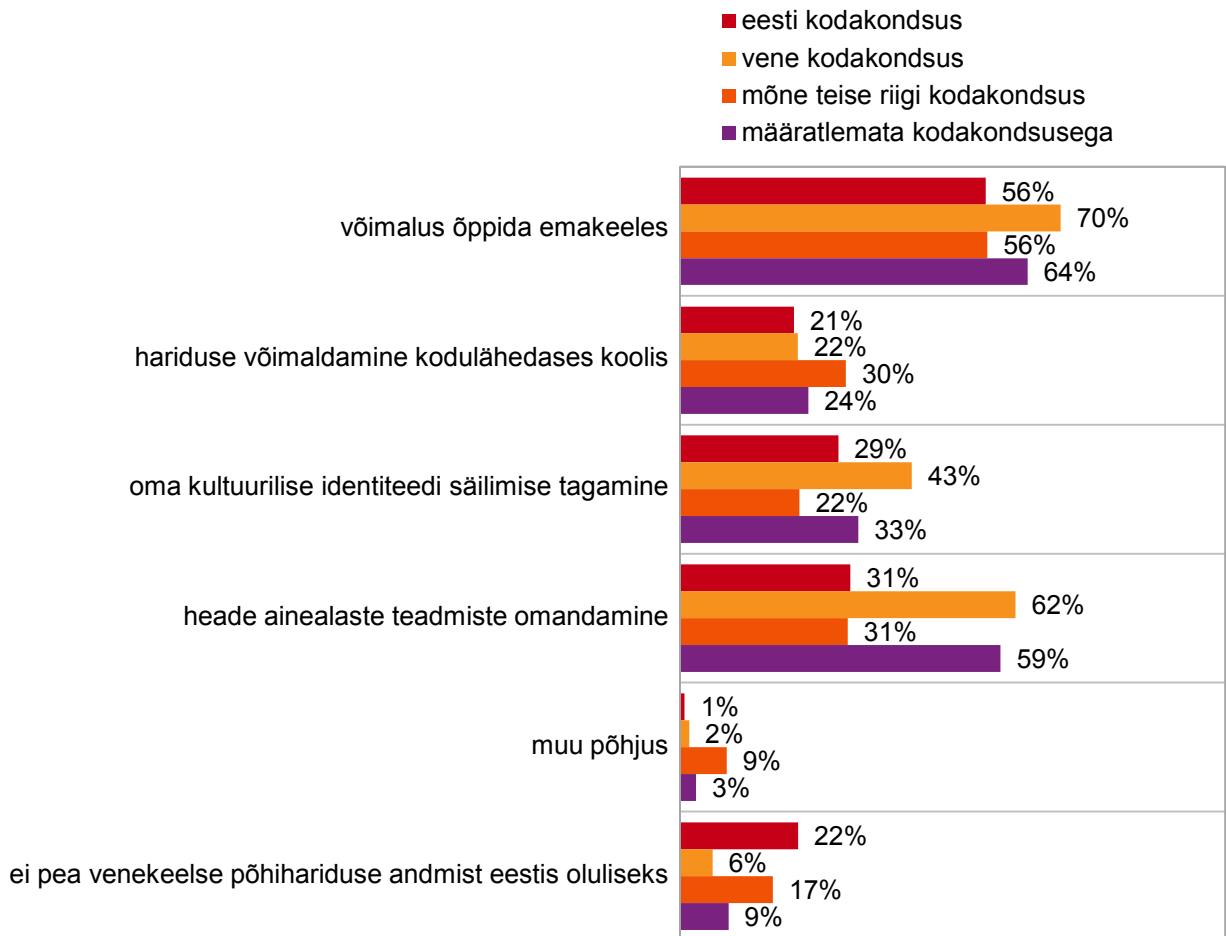
■ muus võõrkeeles ■ keelekümblusklassis ■ vene keeles ■ eesti keeles ■ ei oska öelda

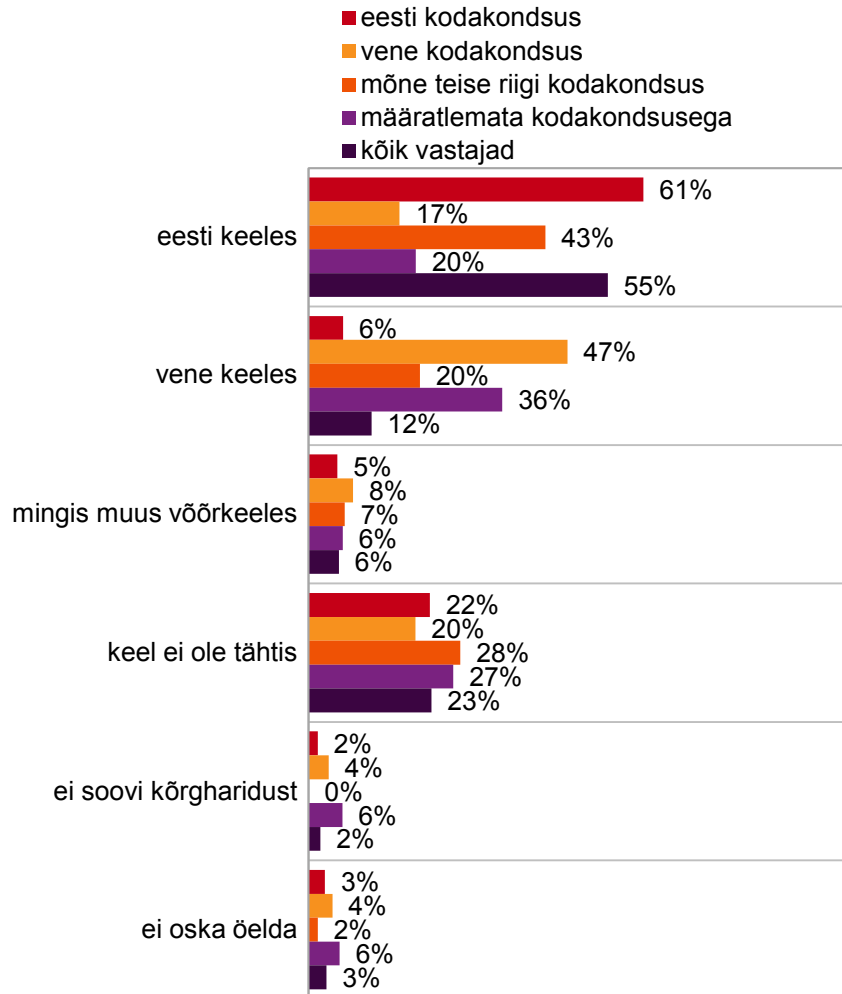
Lisa joonis 2.9. Venekeelse põhihariduse andmise olulisuse põhjendused rahvuse lõikes

Lisa joonis 2.10. Venekeelse põhihariduse andmise olulisuse põhjendused kodakondsuse lõikes

Lisa joonis 2.11. Eelistatud keel kõrghariduse omandamiseks kodakondsuse lõikes

Lisa joonis 2.12. Eestikeelse õppe eelistatud algus kodakondsuse lõikes

